

МУСА ЖАЛИЛ

ҚЎШИҚЛАРИМ

Шеърлар

ТОШКЕНТ — 1982

ҒАФУР ҒУЛОМ НОМИДАГИ АДАБИЁТ ВА САЊАТ
НАШРИЁТИ

РЕДКОЛЛЕГИЯ

С. О. Азимов, Б. Бойқобилов, И. Гафуров, Ҳ. Гулом, З. И. Есенбоев, В. Й. Зоҳидов, Зулфия, М. Қўлжонов, Мирмуҳсин, Н. Сафаров, Р. А. Сафаров, Р. Файзий, П. Шермухамедов, О. Ёқубов, К. Яшин
(редколлегия раҳбари.)

Тўлловчи ва нашрга тайёрловчи
РАЗЗОҚ АБДУРАШИД

Сўзбоши муаллифи
АСҚАД МУХТОР

Д $\frac{70403 - 145}{\text{М. 352 (04) — 82}}$ 117 — 82 4702510200

ҚАҲРАМОН ШЕЪРИЯТ

Бу шеърларим жаллод болтасига
Бошим тутган чоқда ёзилди...

Ҳа, юзга яқин юксак поэтик асар шу ҳолатда ёзилди. Азобли сўроқлар, қонли қийноқлардан кейин, совуқ, зах, қоронғи тош қудуқда ётиб ёзилди. Моабит соқчисининг пошnasi «юракка мих қоққандай, тўқ-тўқ эшитилар», қаердадир шоирни қатл этишга асабий тайёргарлик кўрилар, унинг ўлими ўзига ҳам эълон этилган эди. Давримизнинг бенавир поэтик ёдгорлиги «Моабит дафтари» мана шундай шароитда дунёга келди.

Мана шундай шароитда шоир юрагининг барча гўзалликлари, шоир талантининг қудратли имкониятлари охиригача очилди. Муса Жалил ўзининг ўлимга ҳукм этилганини гўё билмагандай, сўнгги нафасигача ҳаётбахш шеърий ҳаяжон билан, фаол интеллектуал меҳнат билан яшади. Ўлими олдидан, ўлимини била туриб, немис тилини ўрганди. «Фауст»ни оригиналда мутолаа қила бошлади. Тинмай ижод этди ва айни вақтда авлодларга «125 шеър ва бир дoston ёздим, улар мен билан бирга ўлаётир» деган ажойиб, сокин ва фожиавий мактублар ёзди.

Шуниси ҳайратга соладики, бу асарларда ўша жаҳаннамнинг қийноқ ва таҳқирлари, лагердан лагерга, турмадан зиндонга элтган азобли, узоқ йўллар, ўлим олдидаги даҳшатли дақиқаларнинг конкрет тафсилотлари эмас, балки голиб шоир дилининг соф психологик ва эмоционал конкретлиги барқ

уриб кўринади. Сиз уларда маҳкум этилган умидсиз инсон фалсафасидан асар ҳам тополмайсиз. Улим талвасаси эмас, фақат ватандан, жонажон дўстлардан, яхши инсонлардан ажралишнинг оғир туйғуси унга азоб беради, бу азоб оташин ғазабга айланади. Бу шеърлар инсоннинг руҳий қудрати софлиги, қалб гўзаллигидан фахрланиш туйғусичи авжлантиради.

Ўлимини кўриб турган одам тирикларни ҳаётга, курашга руҳлантиради. Бу ажабми? Йўқ, бизнинг жамиятимизда бу ажаб эмас. Сиз унинг кундаликларини ўқисангиз, Николай Островскийнинг руҳий оламига бориб боғланган жонли ришталарни яққол кўрасиз. 1942 йилнинг 12 январида Муса кундалигига бундай деб ёзади: «...Ватан учун ҳалок бўлди, деган сўзнинг ўзи ўша одамга мангулик бахш этади. Бу тушунча бизнинг табиатимизда, қонимизда...»

«Қонимизда...» Шу сўз мени ўйлатиб қўйди. Очиги, илгари мен ҳам шундай ўйлардим; ажаб, бундай афсонавий тақдирга ишониш мумкинми? Улим ахир не-не баҳодирларни ҳам талвасага солган-ку! Улим олдидан юракка шеър сиғадими?

«Қонимизда...» Яқинда мен ўттизинчи йиллар бошида Муса билан бир неча йил бирга ишлаган Розияхоним Катиева билан суҳбатлашдим. У киши Тошкентда, «Известия» кўчасида туради, Мусанинг навқирон йигит чоғларини яхши билади.

— Бошқалардан ҳеч нарсаси билан ажралмас эди,— деди Розияхоним Муса ҳақида гапириб,— бундай содда йигитлар миллионлаб бўлса керак. Уша вақтда ҳам, ҳозир ҳам. Лекин бир нарсани айтишим керак: қалби биллурдек мусаффо, виждони пок эди!

Мусадайлари кўз олдимизга келтиришимиз қийин эмас: содда, виждони пок йигитча, 13 ёшидан

комсомолга ариза бериб, қишлоқ комсомол ячейкаларида котиблик қилган, болалар журналлари ташкил этган, кейин университетга ўқишга, сўнгра урушга кетган йигитлар оз дейсизми?..

Лекин оддийгина бўлиб кўринган шу совет ҳокимияти йилларида буюк ғоялар бизнинг қонимизга аста сингаверди, жуда катта воқеа содир бўлди: бизнинг ҳар биримиз граждан бўлиб етишдик. Онгимиз, қалбимиз билан коммунист бўлиб етишдик.

Мусанинг, Фучикнинг, Гастеллонинг, Островскийнинг, Эрйигитовнинг, Зоянинг қаҳрамонона тақдири энди бизга афсона бўлиб туюлмади. Одам нима учун яшаганини, нима учун ўлаётганини билса, курашган ғоянг ҳаётингга, ўлимингга арзиса, гражданча буюк бир қаноат ваҳимани ҳам, талвасани ҳам дилдан қувар экан.

Куйларимни элга бағишладим,
Умримни ҳам бердим халқимга!

Бу мағрур сатрларни айтишга ҳаққи бўлган шоир дунёда энг бахтиёр шоирдир.

Шоир — қаҳрамон!

Поэзия — қаҳрамон!

Лекин Муса тақдири бизни поэзия доирасидагича эмас, жуда кенг ижтимоий масалалар доирасида ўй суришга ундайди. Мусанинг қаҳрамонона тақдири бизга совет кишиси характеридаги жуда кўп мўъжизаларни очиб ташлайди. Совет кишиси эътиқодининг туб манбаларига — коммунистик онглилик, қалб бойлиги, туйғулар гўзаллиги, бой индивидуал эстетик дунё яратиш, ватанни, ҳаётни, нафосатни чуқур ҳис этиш масалаларига диққатимизни тортади.

Совет кишиси эътиқоди билан мислсиз қаҳрамонлик
акти ўртасида табиий уланиш борлигини эслатади,
бизнинг жамиятда қаҳрамонлик нима учун омма-
вий тусга кира олишини, коммунистик ғоялар кучи-
ни яна бир бор исботлаб кўрсатади.

Асқад МУХТОР

БАХТ

Қўлимга зап кескир қилични олсам,
Қилич серпиб «Қизил фронт»га борсам,
Ҳудудсиз иштиёқ-ла сафга кирсам,
Душманним янчиш учун белни сирсам,
Бутун куч, ғайрат ила ёвни урсам,
Зафар йўлдош бўлсаю олга юрсам.
Шу замон битта ўқ учсаю келса,
Келиб у кўксимни минг пора қилса,
Ажал тутса ёқамдан, воҳ, йиқилсам,
Учиб кетса вужуддан кўкка жон ҳам,
Мен учун йўқ асло бундан ортиқ бахт,
Шу эрур шон менга, шудир саодат.
Ишчи дўстим, жангга отлан, қани бўл,
Эрк учун курашгин, керак бўлса ўл!

1919

* * *

Қул бұлмасмиз ұлсак ҳам асло!

Карл Маркс

**Биз кучлимиз, ҳа, топармиз йўл,
Ҳеч бир қудрат бўлолмагай ғов.
Еруг кунга от солармиз мўл,
Унга етмай тинмасмиз асло.**

**Қонли жангдай ҳайиқмай, ёвни
Довул янглиғ босармиз буткул.
Бирортамиз бўлармиз қурбон,
Аmmo ҳеч ким қул бўлмагай, қул!**

1921

ЭРК ШОИРИНИНГ СҮЗИ

Бош кўтардим, олға йўллар мени йўл,
Дилда армон, билагимда кучим мўл...
Қанча заҳмат дуч келмасин йўлимда,
Бул курашдан тортмагайман асло қўл.

Эрк, озодлик эрур суянган тоғим,
Уятмасми энди ухлаб ётмоғим?!
Умид, орзу чорлаб турса қаршимда
Элга нечун кўрсатмайин бахт боғин?!

Меҳнат аҳли — бари менга қардошдир,
Қалбим эл қалби-ла ҳамдам, туташдир.
Еруғ кунга эл-улусни бошламоқ
Ўй-орзумдир, шу ўй мангу йўлдошдир.

Умрим, кучим, ҳар ва борим элгадир.
Юракдаги ҳар аъмолим элгадир.
Ҳаётимни бахт йўлига тикканман,
Улсам майли, ҳар бир корим элгадир.

Элим ёқлаб шеър ёзурман, ётмасман,
Бу дунёдан этак сялкиб ўтмасман.
Қора кунлар тушса ҳамки бошимга,
Ўзни қайғу дарёсига отмасман.

Шеърим заиф, лекин узоқ нолишдан,
Узоқ ёвга муте бўлиб қолишдан.
Озод юртда озод элга ҳамкорман,
Толмагайман асло олға боришдан.

1920

* * *

Забаржаду гавҳарга тенг сўз дурларим,
Қанча тўкмай назар-писанд қилмадинг ҳеч.
Очмоқ бўлсам бутун сирру мажҳулларим.
Назарингга илмадинг ҳеч, илмадинг ҳеч.

— Ишонмайсая, нетай,

ўзга сўз қолмаса

Андухларим уқтириш-чун, дод этайми?
Муҳаббату садоқатим, айт, билмасанг,
Юрагимни ёриб сенга кўрсатайми?

1923

КЕЛСАНГ-ЧИ

Булбулгинам, тезроқ келсанг-чи,
Қўлларингни қўлга берсанг-чи.
Сайрашайлик туриб юзма-юз,
Енгинамда сайраб юрсанг-чи!
Бу дунёдан безмиш юрагим,
Елга учди орзу-тилагим.
Дардим оғир, келар йиғлагим,
Дардларимга дармон бўлсанг-чи!

Кабутарим, бунда қолсанг-чи,
Кўзларимга зиё солсанг-чи.
Дўстлигимиз боқийлигига
Қўшган улушимни олсанг-чи!
Хўп чувалди, билсанг, ўйларим,
Йитди орзум, йитди тўйларим.
Тезроқ келиб, гўзалим, бунда
Ишқим қуёшидан ёна қолсанг-чи!

Булбулгинам, ортга боқсанг-чи,
Байрам шамларини ўзинг ёқсанг-чи.
Охирги сўз бўлсин бугун не десанг,
Умид чечагини шунда тақсанг-чи!

Оқмас мана энди кўз ёшим,
Бу савдодан айланар бошим,
Улсам шунда ўлай, кел, жоним —
Иссиқ қучоғингга олсанг-чи!

1923

БИЛМАДИМ

**Қарашларинг ўт экан,
Сўзда машқинг бут экан,
Севгинг — заҳар, олут экан —
Сезмадим,
Сезмадим.**

**Сенга қадрим хас экан,
Хаснинг ўрни паст экан,
Не демай абас экан —
Билмадим,
Билмадим.**

1923

ЛЕНИН ТУҒИЛДИ

Ленин туғилди...
Бундан кўп йиллар бурун.
Мен йўқ палла —
Отам бойлар учун
Тун ва кун
Темир шахталарнинг заҳарли газли
Рутубатли ўнгирларини
Қонга, терга ботиб
Қазиб толганда;
Ўзи қазиган кўмири
Хорғин кифтидан
Босган янглиғ толиб, букчайиб
Саройларга:
— Нон беринг!
— Нон!— дея
Ялина-ялина ўксик борганда;
Тери ҳидини ҳидлаб-ҳидлаб
Заҳарланган бемадор онам,
Эти суягига ёпишган аллозда
Бўсағада ҳолсиз йиқилган бир дам —
Ленин туғилди..
Эй, сиз, кимсиз, айтинг?!
Бир замонлар қопқаларга
— Нон,— дея,
— Нон,— дея боргувчи,
Йўқлик ҳасратига ботгувчилар
Сиз эмасми?
Эй сиз, кўкарган кўзлар,
шишган юзлар,
Остонада думалаб, топталиб,

Мажолсиз ётгувчилар

Сиз эмасми?

Келинг энди, қани,

— Ленин туғилди.

Сиз учун, фақат,

Сизлар учун яратди бугунни.

Букчайган отамнинг шахтасидан

Нон сўзи ила омухта

Янграган чўкич саси,

Шўрлик онамнинг кўн заводда

Кўз ёшидан қизарган

Ғамгин нигоҳию

Андухли нафаси

Уни бунёд этди.

Ленин —

Заводлару

Шахталардаги

Миллионлаб оталар, оналар

Фарзанди Ленини —

Отамиз Ленини туғилди.

Қувонинг, йиғлаб нон сўраганлар,

Ишлаб тизлари толган,

Ёшдан кўзлари қизарган

Мазлумлар!..

Қувонинг,

Бугун барчамизнинг отамиз —

Ленини туғилди.

1924

ЭСКИ СИБИРЬ ҚҰШИҒИ

Шилдир,

Шилдир...

чашма саси наҳот?!

Чашма нетсин Сибирда бу дам.

Жуда ҳазин овоз

ҳар кунгидек бот

У шилдираб ўтар бугун ҳам.

Дарпардали деразадан минг бор

Тишга — йўлга боқма, бегумон.

Ташланади кўзга уюм-уюм қор,

Ҳам қутурган, газабнок бўрон.

Шилдир,

Шилдир...

узун Сибирь йўли,

Тепалардан ошиб кетадир.

Соқчи қуршовида, кишанда қўли —

Кулранг чакмонликлар ўтадир.

Шилдир,

Шилдир...

бу занжир саси,

Маҳзун инграр йўллар ошганда.

Қадамларни санар маҳзун куйлар

Товонларни тошлар тешганда.

Шилдир,

Шилдир...

бу қўшиқдир,

ҳасратли қўшиқ.

Англамайсан фақатгина сен уни.

Эҳ... ахир
бу қўшиқни англаб бўлармиди
Кечмай туриб кураш тўлқинин?!

Шилдир,
Шилдир...
Етар,
бу кўҳна қўшиқ!!!
Қорли Сибирнинг қонли ўтмишидир бу
мунгли най...
Унга Октябрнинг ўтли қўли ила
Чек қўйилган,
Кўздан,
Бутунлай!

1924

КУКЛАМ

Кўкрагимни қуёшга тутдим,
Сил бор, дейди доктор ўпкамда,
Майли, қуёш жиндек яласин!
Жабҳаларда дардга йўлиқдим,
Қуёш — табиб она ўлкамда,
Ўпкам йиртиқларин ямасин!

Овозим йўқ, бўғилган буткул,
Лек куйлагим кела беради,
Қутлай дейман келганда кўклам!
Қон, оловдан мен-ку кечдим мўл,
Қорлар эриб, кўклам кулади,
Кўклам ила кулмайми мен ҳам?

Милдир-милдир эриб оқар қор,
Сувлар сувга қўшилиб, тўлиб
Тошқин ирмоқ етилади-да...
Муздан кетар тобора мадор,
Бўлинар у қарсиллаб-кулиб,
Нур қитиғин келтиради-да!

Сарвар кўзларидек зангори кўкда
Кипригидек қуюқ булутлар кезар.
Киприклари янглиғ чинакам
Бир ажралиб кетиб, бир қўшилиб
Уйнашарлар қуёш-ла эшилиб
Бу — манзара — ғаройиб кўркам!..

Бундан нега сен кулмайсан фақат,
Нега суқлантирмас бу кўрк, латофат?

Нега қора кийиб, ётганинг ётган?
Шу кўкламни «ўз кўкламиниз» дея
Эркин нафас олиш учун ҳадея —
Қилганман-ку ўпкам ярминни.

Мен яйрайман, томирда қон тўлиб,
Кўклам тошқинидек тошадир.
Юрагимда ёлқин, ифтихор,
Чунки меҳнатимиз меваси бўлиб,
Днепр ва Волховстрой
Юртга келтирадир бир янги баҳор!
Кўкрагимни очдим қуёшга,
«Сил» дер доктор,
бу тўғри эмас!
Йиллар сурури-ла жўшиб, тошурман.
Мен ўзимни отдим курашга,
Баҳор талаб бу ёш кўкрагимда
Баҳор туғдиргувчи қуёш таширман.

БИЗНИНГ СЕВГИ

Жуда қизиқ, гаройиб бўлган
Бизнинг севги:
 йўл, қизил вагон.

Иккимиз ҳам Волком аъзоси,
Бир съезддан келардик у он.
Совуқ ўтгач,
 кирдинг пинжимга,
Пўстинимни
 биз кўрдик баҳам.
Не учундир яқин кўриндинг,
Кўзларимга шунда жуда ҳам.

Йигирманчи йилнинг совуғи
Суякларни қақшатиб елди.
Сен — эпчил қиз, йўл, вагон демай,
Баранги¹ ҳам қайнатиб бердинг.

Тун-кун бирга туриб, ўтириб,
Кўп йўллардан иноқ ўтишдик.
Ёдимда йўқ, ўша дам икков
Ўпишмадик ва ё ўпишдик!

Йигирманчи йил изғирини
Елар излаб бир иссиқроқ жой.
Коммунизм борасида сен
Гапирардинг эриб мисли мой.
— Ҳали оғир,
 Серкураш йўллар,

¹ Баранги — картошканинг туркча номи.

Қонли йўллар,— дединг — ўтамиз.
Барин енгиб, баридан ошиб,
Ўша кунга шаксиз етамиз.
— Коммунизм...

башариятнинг

Еруғ куни,— дединг ўшанда.
Ҳамма бирдек камол топажак,
Синф бўлмас ўша гулшанда.

Бироқ, дединг, кескин курашлар,
Турмушимиз солгай бу изга.
Маркс бобо шуни айтганлар,
Ленин шундай ўргатар бизга.
Қопқамизни қоққан шамол ҳам,
Қуюн ҳам чарх урган қирларда.
Курашиб яшамоқ дардини
Уйғотдилар бизнинг дилларда.

У паллалар —

қўлда милтиқ эди,

ЧЕКА эди кураш штаби.

Биз ўспирин,

ёвни нишон олмак

Ва кузатмак —

ҳаёт матлаби!

Сен съездда қулоқларга қарши

Хўп гапирдинг,

очдинг тилагинг.

Бир ўт эдинг ўзинг,

кураш зарби ила

Ҳамдам урар эди юрагинг.

Севишганимиз эса, жуда қизиқ,

Бундай бўлди:

йўл, қизил вагон,

Съезд тугаб,
унда голиб чиқиб,
Овулларга қайтардик у он —
Сен толиққан, қорғин кўз-ла боқиб
Қучоғимга кирдинг, ёпишдинг.
Едимда йўқ, ростини айтсам,
Ўпишмадик ва ё ўпишдик?!
Уша кезлар сен орзу қилган
Янги ҳаёт ҳозир қурилар.
Унда синфлар йўқ, ҳамма бирдек —
Турмуш қуриб, унару ўсар.
Лекин унга етдик, доногинам,
Курашларга тикиб кўз нури.

Шунда чиниқтирдик юрагимизни,
Шунда ўткирладик шуурни.
Ўтни, сувни бирга-бирга кечган
Жасур курашчилар эдик биз.
Балки шундан халқни,
бир-биримизни
Буюк севги билан севдик биз!

1932

ҚОР

Ёқамни очдию бир зумда шамол,
Кўкрагимга сецди қарсиллаган қор.
Шу қор шашти билан кўнглим ҳоврини
Босиб қўймоқ бўлди шунда, эҳтимол.

Шамол, сен билмайсан, юрак тафтимга
Бу совуқ қорларинг қутқу солмайди.
Ёлқин ловуллайдди ҳамон қалбимда,
Бироқ қорларингдан асар қолмади.

Нетай, кунчиқарга қарайман бот-бот.
Таскин излагандек шомми, азонми.
Соғинганим, шамол, сезмайсан, наҳот,
Файзура қиз қолган ўшал Қозонни.

1933

НАЙСОН

Тутун янглиғ ёйилиб,
Булут оқадир
Олтин бугдой ўсган қирларга.
Шу боисдан шодлик эш эрур
Бугдойзордек чанқоқ дилларга.

Кўклам шамолиянинг илиқ қўллари
Сочларимни аста силади.
Аллақайда, балки, тоғлардан нари
Булут кўпчиб томоқ қиради.

Ега кетди ёмғир шу замон,
Юзга қўнди йирик томчилар.
Яша, дедик, шунда биз шодон,
Гайрат отин ёмғир қамчилар.
Бизнинг қирлар
Қор чакмонини
Елкасида отгунича то,
Қора ернинг киритдик жонини,
Тўқ бугдойлар сешиб улгурдик.
Езга тайёрланиб бутун қиш бўйи,
На ҳориш, на толишни билдик!
Мана энди, қаршилаймиз суйиб,
Кўклам ёмғирини, турган кўйи тик.
Большевикча ҳисга, гайратга тўла,
Сизга, бизга ўхшайди кўклам.
Найсон янглиғ зўр нашъали бўлар.
Катта хирмон кўтарилган дам.

1933

БАЛИҚЧИ ҚИЗ ҚЎШИҒИ

Каспий, тўхта,
 бугун келганим йўқ
Тинглагали йўрға тўлқинлар сасин.
Мени бошлаб келди бунга бир қўшиқ,
Тўр судраган сулувнинг ашуласи.

Эрта билан қуёш зангор кенгликнинг
Бир бошида аста қалқиган замон,
Қуёш янглиғ балқиб қарши соҳилда
Балиқчи қиз иш бошлар чаққон.

Каспий,
Каспий,
 бунча ҳовлиқма бекор.
Балиқчи қиз тилинг билар, бас,
Туришидан аён — у қиз, телбавор —
Шиддатингдан ҳайиқарданмас!
Балиқчи қиз куйлар:
 — Севганим, ёрим,
Кетди боқмай, довул, хатарга.
Қалбимдаги қувончим, зорим,
Муҳаббатим унга аталган.

У келганда илғор звеноннинг
Ютуқларин кўргай шод жўшиб.
Мен-чи, уни қўрқмас қайиқчи деб
Куйлагайман қўшиққа қўшиб.

Каспий, шошма,
бугун, сира-сира

Тўлқин сайри эмас ўйларим.
Мени мафтун этди тўр тортган сара,
Сулув қизнинг мунгли куйлари.
Кўнгли қора Қулоқ тўр тутган санам —
Чурай қизин¹ чўктирмиш бир вақт
Чурай қизи эди ҳусида бекам.
Ишда эса абжир, сергайрат.
Чурай қизи юрган — колхоз йўли
Зўр курашлар, зафарларга ёр!
Колхоз қизин чўктирган
 ваҳший қулоқ
Кибрланди бекордан-бекор.

Билмадики, бу қиз бизда битта эмас,
Улар сонсиз,
 ҳар кун Эдилда
Тўр судраган колхозчи қизлар қўшиғи
Юракларда ўйғотар ҳавас.

Балиқчи қиз куйлар:
— Каспий, Каспий
Қўй, телба бўлма,
Уктам қайиқчим
Нега энди толсин,
Нега энди тўлқинлардан ҳайяқиб,
Илғорлардан орқада қолсин!
Қайиқ миниб кетган йигит қайтар
Чурай қизин топмас,
Инграгандай бўлар,
Лекин чиқмас...
Кураш ўти вужудида
алангаланар янаям бадтар.
Каспий шовуллайди,
 Қайиқ қайтмас ҳамон,

¹ 1933 йилда чўктириб ўлдирилган илғор колхозчи Чураева эсга олинапти.

**Фақат шамол недир сўйлайди.
Денгиз ёқасида тўрини ёйиб,
Балиқчи қиз ҳамон куйлайди.**

**Каспий, шошма,
 тўлқинларинг наърасян
Тинглай деб келмадим бугун қиргоққа.
Тўр судраган қизнинг янгроқ нағмаси
Мени бошлаб келди, билсанг, сен ёққа.**

1933

КУЗАТИШ

(Қўшиқ)

Рўмолчамни этиб ёшдан роса ҳўл
Сени йўлга узатдим!
Йиғламасман, жоним, сен хотиржам бўл,
Мана, ёшимни артдим.
Ҳар мушкулни енгиб қайтажаксан,
Қилмасман бунга гумон,
Кузатаман сенга иссиқ меҳрим,
Ишончим қўшиб бу он.
Дуч келганда қалин муз тоғлари
Емиргил умид билан,
Совуқ ўтса, совуқ қиш чоғлари
Меҳримдан исин, эркам.
Элга бўлган қайноқ муҳаббатинг
Музни эрита олар,
Юрт қуришга бўлган ғайратинг
Улусни ишга солар.
Юрагимни узиб бергансимон
Қолдим сени узатиб.
Йиғламайман, жоним, ишонурман,
Келурсан шонга ботиб.

1934

* * *

Йиллар, йиллар,

воҳки, ҳар бирингиз

Юз кўзимни силаб ўтдингиз.

Сочларимни кўмиб ташлай деб,

Кумушдан қор элаб ўтдингиз.

Сиз қолдирган излар серобдир,

Ажинларга тўла манглайим.

Шу излардан оқсин дедингизми ё

Ёшлигимнинг ёруғ тонглариин?!

Ранжимасман сиздан!

Мен ёшликни

Энг кўркам онидан эш этдим.

Ҳамда уни бахтли турмуш қуришга

Кучим, терим каби бахш этдим.

Бизнинг элдан тинмай меҳнат қилиб

Социализм барпо этарлар...

Шу юрт негизига бир ғишт бўлиб,

Умрим, шаксиз, сингиб кетади.

1934

ЕШЛИК

Ешлик қизиқ, хушлашмади ҳам
Хатто қўлим сиқмасдан бир қур —
Кетди-қолди, мен овсар эсам,
Силкдим яна орқасидан қўл.
Қайтармоқчи бўлдим эҳтимол,
Е бу билан шу дамга қаздар
Бўлгани-чун менга ҳамсафар
Ҳурматимни айладим изҳор?!
Ўтди-кетди у мисли шамол,
Умр отлиқ қошонамиздан.
Кўл юзини ел чизган мисол
Ажин ташлаб пешонамизга.
Ортга боқдим, замин-кўк хира.
Вужудимга бир ҳасрат инди.
Ешлик йироқ, туманлар ичра
Қолган ўрмон бўлиб кўринди.
Эй сен, қувноқ, афсунгар ёшлик,
Нечун мени этдинг бунча ром?
Не боисдан бу соғинч, гашлик —
Бундай кучли, бундай нотамом?
Е қалбимда қолдингми мангу
Шаддодлигинг, шан гамзанг билан?
Уша қувноқ, ўшал серкулгу
Лаблари ўт, шўх Равзанг билан?!
Балки спорт қилган ўз ишини,
Ҳа, спортга эдим маҳлиё.
Стадионда копток тепишим
Унутолмадиммикан ё?!
Е бўлмаса

Шинель устимда

* * *

(Зайтунага)

Дим¹ бўйига борсанг,
Мен суянган
Адил теракларни кўрарсан.
Мен завқланиб ётган ўтлоқларда
Қизғалдоқлар териб юрарсан.

Дим бўйига борсанг,
Ёшим томган ўшал —
Яшил қамишлардан кесарсан.
Қамиш янглиғ нозик қаддинг ила
Дим қўйнида яйраб сузарсан.

Дим бўйига қайтолмасман энди,
Қайтмагани каби ёшлигим.
Ёшлигимнинг энг пок туйғулари
Унда қолмиш, қалам қошлигим...

Уша ерда қайноқ юрагимга
Севги отлиқ бир ўт туташди,
Сени шунда илк дафъа кўрдим,
Сенга топиндим ва

Сен сари шошдим.

Димнинг сирли бўйи, тўлқинлари —
Менга яқин сирдош бўлдилар.
Улар барча ҳасрат-зорларим,
Уйларимни баҳам кўрдилар.
Кўнглимдаги энг ноёб, инжу,
Энг бебаҳо, нодир сирларим

¹ Дарёнинг номи

ҚИШ ШЕЪРИ

Ҳар томон қор, худди оқ қоғоз,
Истасанг шеър, иста қўшиқ ёз.
Нур қаламин тутиб оҳиста,
Шоир қуёш чиқадир пешвоз.
Қиш азонги шамоли ила
Қорни ўйнар бир енгилгина.
Қор учади, жилоланар нур.
Ахир бу ҳам ажиб шеър эрур!
Уни кўм-кўк ўрмонлар ўқир,
Қорли қирлар, сайқонлар ўқир.
Қўшиқ айтиб ўтирар арча,
У ҳам ўқир шу шеърдан парча.
Кўк барқутдан кийган кўйлаги,
Ерга тегар унинг этаги.
Биламан, ҳа, қотирмайман бош,
Арча қизин суяди қуёш.
Фуфайкасин кийиб, шод куйлаб.
Чанги боғлаб, кўзлари ўйнаб,
Юзларидан балқитиб сфтоб
Севганим ҳам кўринди шу тоб.
У тоғларни олишга ҳам шай,
Қорга кашта чизади елдай,
Вужудида ёшлик ва сурур,
Бу қиз мен-чун ажиб шеър эрур!
Қуёш!
Ҳаёт янгича изда,
Омад кулди ҳар иккимизга:
Бу азамат, ҳур эл қўшигин
Куйлаш насиб этибди бизга!

1935

МИЛИЦИОНЕР ҚИЗ

Рёомюрда ўттиз даража —
Оқҳо, совуқ тишда!
Деразалар гўё сўқир.
Кўзига оқ тушган!

Изгириқ сўна мисол
Юзу кўзни чақар,
Кўпикли мочалкадек
Соқолу мўйлаблар.
Ишдан қайтиб келаман,
Қор кўмади изни.
Кўраман чорраҳада
Милиционер қизни.

Эгнида кулранг шинель,
Кўн этикда ўзи.
Бу — маним Мукаррамам,
Севганим, юлдузим.

Куни кеча эди-ку
Мени хўп сийлади,
Юмшоқ қўллари билан
Сочларим силади.

Инъом айлади менга
Кўзларидан учқун.
Уни оҳиста қучиб
Ўпдим роса шу кун.

Ҳа, яширди мендан

Уйчан, ёшли кўзин,
Ҳам гапирди шунда
Меҳрга тўла сўзин.

Менга кўринди гўё
Шод капалак бўлиб,
Узилай деб турган шу
Позик чечак бўлиб.

Уйловдим: ахир нечун
Бунча заиф бу тан,
Енгил эпкин ҳам ҳатто
Уни эгаркан.

Севишга, севилишга
Яраса ҳам бу жон,
Беаёв курашларга
Чидолмас ҳеч қачон?

* * *

Оҳҳо... совуқ ёмон,
Қулоқни қотирар,
Чидаб бўлмайди, дўстлар,
Бетга ниш ботирар.
Жунжикаман ҳам ёшдан
Хиралашган кўзим,
Югуриб-елиб
Қайтадирман ўзим.

Муқаррама постида,
Туради ҳушёр бўлиб.
Ҳуштак чалар менга
Чопганимни кўриб:

— Уртоқ, — дер — катта йўлдан
Бундай чопиб ўтма.
Ҳаракат қондасин
Кўчада унутма!

Чорраҳага бормасдан
йўлни кеса кўрма,
Босиб кетмасин яна,
Бундай мудраб юрма!

Ўзи жасур, ўт-олов,
Юзидан ёғар нур.
Кўриниши кўн сипо,
Дилбар қизимизни кўр!

Постида турар ҳушёр,
Совуқдан қўрқмай, ўктам.
Бурчин ўтаган онда
Қаттиқдир у тошдан ҳам.
Унинг гапин эшитиб
қизардим,
сўнг орқага
Бурилдим, сабр билан
Одимлаб ўтдим четга.

Кечаги ишим ҳозир
Кулгили бўпти чиндан,
Ўйламай қадам босиб,
Ҳижолат торгдим шундай.

Бизнинг қизлар гўзал,
Эркалар, сева қолар,
Бизнинг қизлар гўзал,
Енгиб, ром қилиб олар.

Ёқимтой ҳам сен ўзинг,
Сўзи мой ҳам сен ўзинг.
Омон бўл, Мукаррамам —
милиционер қизим!

1935

ТУЛҚИНЛАР

(«Балиқчи қиз»дан)

I

Тўлқинлар, тўлқинлар,
Сиз нега шовлайсиз?
Соҳилга тўш уриб,
Неларни довлайсиз?
Тўлқинлар, тўлқинлар!

Не учун оқасиз,
Ҳовлиқиб, сарсари?
Парвозга шай турган
Ҳуркак ғоз сингари,
Тўлқинлар, тўлқинлар?!

Ҳа, сизни англашга,
Билишга дил шайдир;
Дардингиз инсоний —
Дардларга ўхшайдир.
Тўлқинлар, тўлқинлар?!

Сиздаги шиддат ва
Қудратнинг талқини —
Бу — ўтли, сергайрат
Қалбимиз ёлқини,
Тўлқинлар, тўлқинлар!

II

Довюррак, бўз йигит
Отланди узоққа.
Минг қалқиб борадир.

**Сизнинг кенг қучоқда,
Тўлқинлар, тўлқинлар!**

**Мен қолдим айрилиб,
Ёримдан, фироқда.
У ғолиб қайтгунча
Кетмасман қирғоқдан,
Тўлқинлар, тўлқинлар!**

**У — маним қувончим,
У қалбим қўридир.
Сиз каби шиддаткор,
Хушсурат, мард эрур,
Тўлқинлар, тўлқинлар!**

1936

ҚИР-АДИР, КҰЛЛАРДА

Чалов босган дашт-чўлларда,
Тошқин дарё ҳам кўлларда
Биз душманни яксон қилдик,
Милтиқ олиб бу қўлларга,
Бу қўлларга.
Дашт — чўлларда.
Сой, кўлларда
Зарба бериб тўсиқларга
Куйланг дўстлар, шодлигимиз
Янграсин қўшиқларда.
Поёни йўқ дашт-чўлларда,
Шиша мисол кенг кўлларда,
Янги ҳаёт гулламоқда
Бизлар ўтган ўнг-сўлларда,
Дашт-чўлларда,
Ўнг-сўлларда.
Кенг кўлларда
Зарба бериб тўсиқларга
Куйланг, дўстлар, қувончимиз
Янграсин қўшиқларда.
Гуллар ўсган дашт-чўлларга,
Ўйнаб оққан сой, кўлларга
Душман кирса, қаён қочгай
Орқасидан биз қувганда?
Хўш, қувганда?
Дашт-чўлларда,
Кенг кўлларда
Ларза солиб тўсиқларга,
Куйланг, дўстлар, қувончимиз
Янграсин қўшиқларда.

1936

* * *

Ҳамон ер остидан уриштириб кўз
Бир-биримизга, воҳ, қараб куламиз.
Бир-биримизни-ку ўлиб суямиз.
Бироқ гап очмаймиз...

Чўчиймиз ҳануз.

Сенга тикиламан суқланиб ҳамон.
Бу ўтли қарашим сезасан сен ҳам.
Мен-ку чидолмайман,

бир ўт ичра жон,

Сен нечук чидайсан бу ўтга, эркам?
Қараб турсам жиндак қизарасану
Гинали куласан, яна шошасан.

Узинг ҳам кўп шўхсан,

севасан кулгу,

Азизам, минг яша,

Мангу яша сан!

— Ишлар нечук, Муса?

Дейман: Ҳозир зўр!

Бўлак сўз топилмас,

Нимаям дердик?

Еизнинг тил сўзламас,

сўзлар кўздадир,

Бутун ихтиёрни кўзларга бердик.

Қарашинг ўхшайди илиқ ёмғирга,

Қарашингда офтоб ҳарорати бор.

Қарашларинг, билсанг, бу мафтун дилга

Олиб кирди гулли-чечакли баҳор.

Киприкларинг, вой-бўй, узун киприклар

Найзадек тигдору

Ўқ каби ёнар.

Юрагимга тегар, ботадир улар,

Ҳам бир умр битмас яра қолдирар.

Сени соғинаман жуда,

кўп маҳал

Бормайман десам ҳам бориб қоламан.

Кўп палла, кетай дсб тургум баралла

Ва лекин кетолмам,

галга соламан.

Қизиқ бўлар экан,

роҳатбахш, ҳамроз,

Яширин севмоқ ва севилмоқ иши.

Кўпга чўзиларми, сўзла, дилнавоз,

Бу ёш юракларнинг ишқ яшириши.

1936

ГУЛХАН

Тунги адир.

Ёқаман гулхан
Ҳарёқ туман, худди бир денгиз...
Мен-чи, ёлғиз — оддий қайиқман,
Кенгликларда йўқолган беиз.

Бурган ёнар. Туман-ку ҳадсиз,
Ут чарсиллаб, жавлон уради.
Бир хира нур, бир нафасли из
Адир ичра титраб туради.
Гоҳи учқун, гоҳи ёруғ нур,
Қоронғуни ҳайдар бинойи.
Дам маҳзунман, дам эса масрур,
Дам қиламан аста хиргойи.

Зулмат ичра ёнган шу ноёб
Утни пайқар, билишармикан?
Ва чарх урган ул сасга жавоб
Беришарми, келишармикан?

1936

* * *

Ениб бўлди умринг шами, бас,—
Жангда ўлдинг... тинди каломинг.
Бироқ шуҳрат чегара билмас,
Қўшиқларда янграгай номинг.
Сен халқ учун фидо қилдинг жон,
Унутмагай халқ ҳам ҳеч қачон!

Майли, номинг жанг-жадал палла,
Даҳшат солсин душманга такрор.
Мардлигингни куйлаб баралла,
Қизлар ҳар йил кутсинлар баҳор,
Еш тўкмасмиз бошингда фақат,
У хокингга бўлгай ҳақорат.

Халқ бор экан — яшайсан бирга,
Жасоратинг — мангулик ҳавас.
Қонинг кўчган бизнинг томирга,
Бироқ Ерга тўкилган эмас!

1936

ҲАДИЯГА

Қисматимиз бўлди ғаройиб!
Милт-милт ёнар умр отлиқ шам.
Бутун дилдан севдим мен ёниб,
Сўз топмадим дуч келганим дам.

Қизиқ эди дўстлигимиз ҳам!
Ҳаммаси бор — ҳурмат, эҳтирос.
Бироқ икки чидамли одам
Бир-бирини эзарди рўй-рост.

Доим шубҳа, хавотир ҳоким,
Бўғилганди орзу, ҳиссиёт.
Ешлик бизлар туйгунча токи
Ўтиб кетди мисли тонгги бод.

Ва турасан маҳзун бу фурсат,
Ўтган йўлга боққанча шунда.
Ким айбдор, айт, қандай қудрат
Икки қалбни тутди тутқунда?

1936—1939

ПАРАШУТ

Беш йил бирга умр қурган
Хотиним мени ташлади.
Бир учувчи йигит бирлан
Севишиб, юра бошлади.

Бир кун улар самолётда
Қаёққадир кетдилар,
Менга қолдиришган хатда, —
«Ташвиш тортма» дебдилар.

Ташвишни-ку ҳеч тортмадим,
Бироқ ором билмадим,
Узимниям аямадим,
Юз-хотир ҳам қилмадим.

Кунчилигим ҳаддан ошди,
Сўкишга сўз топмадим.
Самолётни ўйлаб топган
Олимниям бопладим.

— Одамларга ер тормикан,
Қайдан чиққан бу учини.
Ерда қувиб етсанг бўлур,
Кўкдан излаш бенаф иш.

Бир кун ўтди минг азобда,
Иккинчи кун тонг чоғи —
Телеграмма олиб келди
Почтальон ўртоғим.
Телеграмма хотинимдан:

«Жоним, палон-писмадон,
Учувчини ёқтирмайман,
Фақат сенга жон қурбон.
Ундан тамом кўнгил уздим,
Сенга умид сақладим.
Беш юз километр учгандан сўнг
Парашутда сакрадим».
Буни ўқиб хўп қувондим,
Хотин ишин қўлладим.
Парашутни ясаганга
Минг ташаккур йўлладим.
— Ҳа, қалайсан, учувчи дўст,—
Дедим, кўп ҳам керилма.
Осмон қучиб баланд-баланд
Учганингга берилма.
Хотинимни танласанг ҳам
Этолмадинг ўзга ром.
Гап талашиб яна дегин,
Кўнглин бузгансан тамом.
Сенда бўлса — самолёт,
Хотинларда — парашут...

Аммо ҳамон бир шубҳам бор:
Самолётдан ўша чоғ
Хотиним-ку сакраган, рост,
Қайга қўнган у бироқ?!
Шамол эсиб турган бўлса
Олисларга учиргай.
Парашутчи учар хотин
Одам ичин пиширгай,
Аммо, дўстлар, ишонмангиз,
Ҳазил эди тилагим,
Ундай-бундай балолардан
Хели эрур юрагим.
Самолёт ҳам менга ёқар,
Парашут бениҳоя.

Бу қиссадан мурад битта —
Қилиш жиндак киноя:
Хотинлар бор шундай ахир:
Ҳар йигитга илашур,
Юраклари — пропеллер,
Этаклари — парашут.

1936

СОҒИНИШ

Боғдан гуллар узарман,
Йўлингга кўз тутарман.
Роса соғиндим, бағрим,
Роса соғиндим, эркам,
Энди қандай чидарман!

Йўл пойларман ҳар наҳар,
Елкамда шоҳи рўмол.
Тонг мисоли сен балқиб,
Келсанг йўлларда қалқиб
Кутиб оларман хушҳол.

Салқин шамол эсган дам,
Ўтда ялтираб шабнам —
Бир гаройиб соз бўлар,
Соз деганим без бўлар
Тезгина келсанг сен ҳам.

1936

Гулга қўнган болари сифат
Қучоғингда эридим, дилдор.
Эҳ, нақадар кучли муҳаббат,
Эҳ, қалбларда қанча оташ бор?!

Бахтли эдик... бизнинг кўнглимиз
Ишқ шаробин ичиб исирди.
Ғунча лабинг оша кўчирдим
Сенга ёшлик оташ ҳиссини.

Шодмон қалблар урарди ҳамдам
Икки кўнгил бирлашган мисол.
Ёшлигимни эслатдинг, эркам,
Бу яқинлик шундан эҳтимол.

Кириқ оша қарашинг кулиб
Яқин қилди яна орани.
Сен тузатдинг бир малҳам бўлиб
Қалбимдаги эски ярани.

Маҳкам қучдинг, қошу кўзимдан,
Юзларимдан ўпдинг беҳадик.
Шу фурсатда юртда ўзимдан
Бахтли ва шод кимса йўқ эди.

Қисмат бизни қилса ҳам жудо,
Чек қўйса ҳам бахтимизга гар —
Бу тун қолур ёдда доимо
Ут ёшликка бўлиб бир ҳайкал.

Унутмасман, унутмасман, йўқ,
Кўкрагининг ҳароратини.
Ўзинг бердинг, эй кўзлари чўғ,
Нозик ҳислар, малоҳатингни.

Сен ишондинг ёшлик аҳдига,
Муҳаббатга ишондинг, эркам.
Омон бўлгин, жоним, бахтимга,
Сен азизсан ҳаётимдан ҳам.

1936

СУНГГИ ТУН

Тонгга қадар бирга бўлдик иккимиз,
Сир сирлашиб ўтиб кетди ярим тун.
Сен тун бўйи ой мисоли балқиб, қиз,
Юрагимни ойдин қилдинг бус-бутун.

Тонг ёришди, мени шунда сўнгги бор
Суйиб ўпдинг, кейин аста қўзғалдинг.
Тонг олдидан ботган тўлин ой мисол,
Аллақайга кетдинг, кўринмай қолдинг.

Деразамдан қуёш кулиб боққан дам
Ёлғиз эдим, эдим буткул гунг ва лол.
Сени кутиб, сени истаб жуда ҳам
Ўтирардим маҳзун, яна забунқол.

Нега чиқдинг, офтоб, кўрмайсан наҳот —
Бу гуссалли бошим, синиқ раъйимни?
Нега чиқдинг ҳайдаб шан кечани бот,
Нега ўғирладинг, айт-чи, оиймни?!

Нега бундай шитоб ўтди сярли тун,
Нега бунча эрта келди сабоҳ ҳам?
Қайга кетдинг... ақлим олиб бус-бутун —
Шири нозлар ҳадя этган Латифам?—

Билсанг эди, қани, сен эрка ҳамроҳ,
Билсанг эди дилга не ҳислар инди.
Бу сўнгги тун менга ёшлигимнинг, оҳ,
Энг сўнгги қўшиғи бўлиб кўринди.

Бу сўнгги тун, билсанг, эзгу ва қайноқ —
Туйғуларим ютди, қалам қошлигим,
Узинг билан кетди гўёки шу чоғ
Мени бир умрга ташлаб ёшлигим.

Эҳ, нимадир бўлди бу шайдо дилга,
Нега бундай тўлғонаман, ёнаман?
Оқшом ётсам хаёлимда сен бирга,
Тонгда сени эслашдан уйғонаман.

Назокатинг унутолмам, йўқ, сира,
Унутолмам кўксинг тафти, исини!
Сен бахш этдинг мангу ўчмас хотира,
Ҳам мангуга бу соғиниш ҳиссини!

Йиллар ўтар, кутгум ҳамон, на чора,
Бу умрнинг қизил гули сўлгунча —
Кўрсам дейман, сени яна бир бора,
Суйсам дейман, сени яна тўйгунча!

Истар эдим, қани, тўйиб бу гилос —
Гилос янглиғ лабларингдан хўп сўрсам.
Сўнг онда ҳам ишқ қўшигин куйлаб, рост,
Сендан ёгду эмиб, майли, сўнг ўлсам.

1936

БУЛБУЛ БИЛАН БУЛОҚ

(Баллада)

1

Тонг отиб, ёғдуси тутганда ҳар ённи,
Булоқлар, кўлларни ўр-қиру ўрмонни!
Бир булбул уйғониб, қанотин қоқади.
Завқ ичра у ёниб, ўрмонга боқади.
Ҳамдами, сирдоши булоқни соғинар,
Булоқ ҳам унга зор, йўлига сиғинар.

Сирлидир бу икки ошиқнинг ҳаёти,
Муҳаббат ўтида тоблашди саботни.
Уларни боғлади оловли муҳаббат.
Ҳар ишга чоғлади оловли муҳаббат.
Булбул-чи ҳар сабоҳ булоқда чўмилар.
Чўмилиб, эҳ, ҳадсиз сурурга кўмилар.
Инжудек қатралар тонг қушин эркалар.
Бу ажиб суратдан ҳар ким ҳам лол қолар.

2

Бир тонгда қуш туриб ҳар ёнга қаради.
Қанотин силкитди, патларин таради.
Сўнг учди сирдоши — булоқнинг ёнига.
Кўриб, оҳ, бир ларза тушганди жонига.
Андуддан қорайган сувнинг ранг-рўйлари
Гўё мунг босгандек чечакли бўйларин.

Булоқ жим, чайқалмас, ўйноқлаб жўш урмас,
Томчилар сакрашиб, ҳарёнга югурмас.
Лойланиб кетибди кумушдек тиниқ сув.
Хаёли паришон, қалбида ғусса-ку!
Бу ҳолни кутмаган булбул хўп шошади.

Булоқ ҳам бирма-бир бор гапни очади:
Дер: «Кеча шу ердан писиб ўтди бир ёв.
Мени кўриб, сувим заҳарлади дарров.
У қонхўр, йўлтўсар тун-кун қочаётир.
Уни изма-из қувиб келади ёш ботир.

Ёв билар, ёш ботир бу сойни кечадир.
Албатта, чанқаб у сувимдан ичадир.
Ичса гар, заҳардан ўлади ўша он.
Душман-чи қутилар, юрт талар беомон.

Айт, энди нетамиз, дўстим, бошни қотир,
Не қилсак ўлмагай эл севган ёш ботир?»
Булбулча ўйланиб турди-да озгина,
Булоққа энгашди жимгина, созгина:

«Қайғурма, кўз нурим, келса сув ичишга,
Қўй, ўзим қутқаргум, илож бор бу ишга!»

3

Келди юрт ботири, бор милтиқ, қилич ҳам.
Аҳди ҳам юраги пўлатдан мустаҳкам.
Эл-юртнинг пок меҳри ёритгай юрагин,
Душманни маҳв этиш энг улкан тилаги.
У толган, ҳорган хўп, талай йўл ўтди-ку...
Оҳ, қани тополса бир ютум тоза сув!
Булоқни кўрдию тўхтади ёнида.
Ташналик толдириб ўтганди жонидан.

У тўйиб ичгали булоқ сари тушди.
Шу палла булбул ҳам сайрашга киришди.
У сайрар йигитнинг нақ бошига қўниб.
У сайрар нелардир демоқчидай бўлиб.
У сайрар севгининг ҳикмати хусусда.

Ҳам севган юракнинг шиддати хусусда.
У мақтар курашда чиниққан ҳаётни,
Шон ила йўғрилган умрни, саботни,
У мақтар севгану севилган кўнгилни.
У сўйлар енганин муҳаббат ўлимни.
У сўзлар чин дўстлик, тўғрилиқ ўйида.
Қандай куч бор қушнинг бу ўтли куйида.
Лек йигит тушунмас тонг қуши тилини.
Гар боғлаб олса ҳам у йигит дилини:
Қалбига тегар бу қўшиқнинг сўлими,
Бироқ у сезмайди ёндаги ўлимни.

4

Сув ичиш ўйида у аста эгилди.
Ҳам қақроқ лаб ила булоққа тегинди.
Шу заҳот қуш унинг бурнига тиқилди.
Бир томчи сув ичиб булоққа йиқилди.
Севгани бағрида талчиниб сўнги қур
Булбул жон беради мардларча, шод, мағрур.
Булоқ-чи соҳилга ташланиб дод солар.
Ўрнида бир куйган қоп-қора тош қолар.
Бир фурсат турдию ёш йигит ўша он,
Бу сирли ишлардан бўлиб кўп лол, ҳайрон.
Сўнг йигиб ҳушни миндию бедовга,
Йўлбарсдек ташланди от суриб у ёвга.

У сезде, энг юксак туйғулар аланга —
Олганин, янги куч бахш этиб бу танга.
Ўғлидир ҳур элнинг, Лениндек отанинг,
Чин қалбдан суяди бу она Ватанни.
Яшади меҳр-ла, етса гар ажали
Ўлгай мағрур булбул, ҳам булоқ сингари.

1942

ЮЛДУЗЛАР

Езнинг салқин тунлари зангор кўкка қарайман.
Зангор кўкда чақнаган юлдузларни санайман.
Қуёш ҳам ботган мана, шафқатнинг алвон

афти .—

Сўлган сари пасаяр куннинг нафаси, тафти.
Қоронгулик инадир аста-секин ҳар ёнга.
Ширин уйқу тилайди кун бўйи ҳорган жонга.
Эрталаб гуж-гуж бўлиб, гуллаб кўпириб ётган
Олмамиз ҳам шу дамда уйқуда гўё қотган.
Дарё сокин оқадир, ўр қирда ҳам йўқ қутқу!
Тун бахш этгандир бизга хотиржамлик, тинч

уйқу.

Бу, юлдузлар-чи, гўё — ҳозиргина тургану,
Тунги сменага ошиқиб чиққан бўлиб —
Тетик, сергак боқар, жилмаярлар сеҳрли,
Ҳам зийрак назар ила қўриқлашади Ерни.
Ер ухлайди мириқиб, юлдузлар эса уйғоқ.
Чақнаб туришар бари азонга қадар шундоқ.
Эҳтимол, улар соқчи каскасида-чи мағрур —
Порлаган юлдузларнинг акси, шуъласи эрур?
Ва ёки самолётлар қанотида чақнаган
Қизил юлдузлар кўкда шунақа ёнармикан?!
Олиса, сарҳадларда қизил аскарлар турар.
Улар шунақа тетик, уйғоқ ва ҳушёр бўлар.
Милтиғи турадир шай, патрони — халтасида.
Қип-қизил юлдуз порлар у яшил каскасида.
Кўзларига уйқу-ку тўр сололмайди сира,
Кун ботар ёқда булут, кун ботар ёқдир хира...
Булутлардан қўрқмасдан чарақлай берар юлдуз.
Душман ўтолмайди ҳеч, дўстларим, тинч

ухлангиз!

Езнинг салқин тунида зангор кўкка қарайман.
Зангор кўкда чақнаган юлдузларни санайман.
Улар порлаган дамлар кеча осойиш бўлар.
Бойси, юлдуз таққан соқчи юртим қўриқлар.

Ш А М О Л

Деразамни чертди шамол,
Шамол қоқди эшигим.
Етар шамол, шовқин солма,
Эшитдим-ку, эшитдим.

Ҳали ҳатто ой ботмаган,
Тонг ҳам энди ёришгай,
Ҳа, тонг қизи юборган-да,
Чорлаб келибсан ишга.

Ҳозиргина тургандир у,
Сочларини ўргандир.
Уроғини кўтарганча
Бугдойзорга юргандир.

Жавдаризор шундай асли
Етадир нур ёгилиб.
Тонг қизини кутиб яккаш,
Саргаяди соғиниб.

Қиз ҳам келиб, ҳар галгидек
Хўп эркалаб, суйгандир.
«Гуркирангиз, жонларим», деб
Минг ўргилиб қўйгандир.

Биламан, у борган заҳот
Уроғни қўлга олган.
Мени тезда чақиргин, деб
Шамолни ҳам юборган.

Шамол келди, эшигимни
Оҳиста қоқиб ўтди.
Хўп эшитдим, етади бас.
Эшитдим, ҳозир, бўпти!

Мен-ку ҳозироқ бораман,
Вақт кўп кетмас ахир.
Унда мени муштоқ бўлиб,
Тракторим кутадир.

Шамол мени бошлаб борди,
Шовуллайди бугдойлар,
Қўшиқ билан қарши олди
Шодмон бўлган тўрғайлар...

Сен, тонг қизи, сен, тонг қизи,
Юзинг тонгдек қирмизи!
Саҳар палла уйғонасан,
Худди чўлпон юлдузи!

Битта йўлдан, битта сафда
Бирга-бирга борамиз.
Бугдойзорлар тўлқинидан
Завқу сурур оламиз.

Қувноқ, эркин қўшигимиз
Янгратар дала-тузни.
Шамол тинар қўшиқ тинглаб,
Мавжланади кўл юзи.

Уфқ оша жилмаядир
Ана, қуёш кўринар.
Дала, ўрмон ҳамда кўллар
Тоза нурга кўмилар.

Қуёш қарар кулиб бизга,
Ниятига етганга!
Ҳам юртини, ҳам ўзини
Бахтиёр, шод этганга!

Эй тонг қизи, қўлингни бер,
Мени севгил, эркала!
Эй тонг қизи, шамолингни
Яна юбор эртага.

1937

Б У Л О Қ

Водийга югурган булоқ сингари
Қўшиқ айтиб бораман, қаранг,
Назаримда, қўшиқ айтганим сари
Дунё яшаради, кўклам олар ранг.
Мени қуритмади саратон тафти,
Яхлата олмади қақратон аёз.
Қўшиқ қанотида пок қалбим забти
Йиллар оша қилди дўст сари парвоз.
Чанқаган йўловчи сувни қанақа
Сипқорса булоқдан, лаб босиб такрор,
Қувноқ қўшиқларим худди шунақа
Чанқоқлик-ла кутмиш дўстлар неча бор.
Нурланиб тургандек булоқ тунда ҳам
Йўлингиз ёритдим, эш бўлдим сизга,
Ғалаба сурурин куйладим ўктам,
Севгидан ўт солдим шўх дилингизга.
Зилол мавжларидан ичгали қониб
Булбул келган каби булоқ бўйига.
Тонг палла келасан, хиромон, ёниб —
Ёнимга, булбулим, севги кўйида.
Яширмайман, рости, қисматим сенсан,
Сенга меҳрим бўлиб тонглар отади.
Энг нозик, энг ўткир, энг зебою шан
Қўшиқларни сенга, сенга атадим.
Тинса қўшиқ янглиғ бир кун ҳаётим,
Дўст-ёрдан айрилсам, тилим бўлса лол,
Ўлди деманг, дўстлар,
Ўчмагай отим,
Миллионлар қалбида яшарман ҳамкор.

Кўмиб бўлмас Ерга булоқни асло,
Денгизнинг қудратин булоқлар
жамлар.

Дўстларим, муштоқман сизга доимо,
Сиз учун куйларман, азиз одамлар.

1937

ИККИ ОЛМА

Қўш олма ниҳолин
Бирга ўтқаздик
 Боғчага, эркама,
Бирга сув қуйдик
Қуёш чиқса ҳам,
 Қуёш ботса ҳам.

Сен кетдинг йироқ,
Мен ёлғиз қолдим,
 Уртада ҳижрон,
Шу қўш ниҳолга
Боқиб юпандим
 Соғинганим он.

Тезда қип-қизил
Олмалар қилди
 Ниҳоллар, кўрсанг.
Бу олма билан
Кимни сийлардим.
 Сен унда бўлсанг!

Қўшалоқ олма
Шовуллаб турар
 Шу ўксук боғда.
Сени кутарман
Кун ботар чоғу
 Кун чиқар чоғда.

Биламан, тезда
Қайтарсан, жоним,
 Олмазорингга!

Ўглинг билан шод
Чиқармиз, албат
Истиқболингга.
Икки олманинг
Гули мисоли —
Унинг чеҳраси.
Икки олманенг
Шудир етилган
Тотли меваси.

Икки олманинг
Тагида икков
Шу боғда, ҳардам —
Сени кутамиз —
Қуёш чиқса ҳам,
Қуёш ботса ҳам!

Биламан, тезда
Қайтарсан, жоним,
Кунлар ўтадир,
Икки ниҳолда
Сени соғиниб
Олманг кутадир.

1937

ДЎСТЛАРИМ

Миллионча бор менинг дўстларим,
Довулларни бирга тўсганлар.
Енгиш завқя, шавқида ёниб
Курашларда пишиб ўсганлар.

Миллиончадир менинг дўстларим,
Элга берган қалб, ақл кучин.
Утга, сувга бесўз киражак
Жондан азиз — она юрт учун.

Миллиончадир менинг дўстларим,
Довулни ҳам ишга солганлар,
Энг чуқурга туша билган ва
Энг баландда уча олганлар.

Миллиончадир менинг дўстларим,
Шараф иши дерлар меҳнатни.
Шу боисдан кўпи нишондор,
Кўпи элда иззат-ҳурматли!

Миллиончадир менинг дўстларим,
Меҳнат билан бирликда, улар —
Юрт бахтига бири-бирдан
Гўзал қиз ҳам ўғил ўстирар.

Қўрқув билмас менинг дўстларим,
Ҳамма постда ҳушёр тургайлар.
Юртимизга тумшуқ суқса ёв,
Эсдан чиқмас қилиб ургаайлар.

1937

БУҒДОЙЗОРДА

Тонг ёришар,
 Комбайнда Зайнаб.
Бугдойзорга боқар мағрур у.
Иш қизигай,
 қиз забти қайнаб,
Офтоб билан тузди беллашув.
Кураш шарти шуки, офтоб —
Тог ортияга боткунга қадар
Йигирма беш гектарни шитоб
Қиз ўради тагин ғарамлар.
Билолмадим, шундан, эҳтимол
Қуёш бугун қиздирар ёмон.
Комбайнчи қизни мазахлар
Йўл четида чийиллаб юмрон.
Шох-шабба тинч, кўллар мавжланмас,
Қамишниям тебратмас шамол.
Ҳаммалари бугун қилт этмай,
Ажиб баҳсни кузатарлар лол.

Бундай қудрат, шиддатни бироқ
Табиат ҳам кўрмаган ўйлаб,
Қуёш ботиб улгурмасданоқ
Зўр денгиздан ўтса-я Зайнаб!

Офтоб мана...
Тепада ҳамон,
Тоққа минган Зайнабмикан ё?!
Иккиси ҳам ўтли, покдомон,
Иккиси ҳам ўктам, пурзиё.
Офтоб тушар, қуйинга тушар,

Тоғдан тушган Зайнабмикаан ё...
Икковида куч, ғайрат жўшар,
Икковиям девқалб, пурзиё.
Етиб қолган манзилга офтоб,
Кутар уни олис тоғ орти.
Зайнаб сўнгги гектарда шу тоб,
Жавлон урар ғайрати ортиб.
Зайнаб етди маррага аввал,
Ўзиб кетди қуёшдан бугун.
Уни қутлаб сарин ел эсар,
Қушлар сайрар, ўрмон ҳам мамнун...
Тоғ кифтига ним қўнган кўйи —
Қаршилашга қуёш шошилди.
Рақибига тан берган бўлиб,
Гўё қизил байроқ тошпирди.

1937

К У З

Қайтиб келишингни эшитган онда
Қаршилашга шондим, нетай муштоқлик...
Қиров тушибдики бу эрта тонгда,
Ер устига қўнмиш бир ажиб оқлик.
Қир-адирлар қизгиш, сўлгин манзара,
Қуриб қолган тамом гулу гиёҳ ҳам.
Оқ қайишлар ўтар йўлингга, қара,
Саргайган барглардан тўшарлар гилам.
Офтоб кўринмайди,
Осмон юзида
Бўзарган булутлар тўзғиб оқади.
Еввойи гозлар-чи, булут изидан
Булутларга ёндош қанот қоқади.

Ўрмон сув қуйгандек,
Гоҳ-гоҳи фақат
Япроқларни юлқиб эсади шамол.
Япроқлар ҳам гапми,
гар берилса ҳад
Ҳисни ҳам ўчириб кетгай, эҳтимол?!
Пўқ, йўғ-е, йўлларга тикилиб бот-бот
Уртанган юракнинг олов ҳисларин,
Ўткинчи шамоллар ўчиргай наҳот,
Қировдан бўзарса наҳот туслари?!
Ҳисни ҳам ўчириб кетгай, эҳтимол?!
Пўқ, йўғ-е, йўлларга тикилиб бот-бот
Уртанган юракнинг олов ҳисларин,
Ўткинчи шамоллар ўчиргай наҳот,
Қировдан бўзарса наҳот туслари?!

Ёзда қайтолмасам, кузда келгум, рост!
Шундақа дегандинг, ҳа, эди кўнлам.
Меҳрингни қилдим мен қуёшдек эъвоз,
Асрадим юрагим тўрида ҳар дам.
Мана, куз шамоли жужжитиб бадан,

Қонни совутмоқчи бўлса билакда,
Меҳринг ҳарорати қиздиради тан,
Кўклам офтобини ёқиб юракда.
Ҳа, ёввойи гозлар кетган шу йўлдан
Сен қайтиб келсан, жилмайиб, хушҳол.
Шодлик гул очади шунда қўш дилда.
Кўкламда гуллаган сиренлар мисол.
Куз келганда гуллар сўлади эмиш,
Йўқ, сўлмайди... бу гап абасдир, абас!
Куз бўлса ҳам бизнинг юракларда ниш
Урмоқда сиренлар ҳамон басма-бас.

Кузмиш табиатнинг кексайган они,
Мен эсам яшариш туярман ҳар он.
Бизнинг қувончимиз шу юрт инъоми,
Бу инъом йўқолмас, сўлмас ҳеч қачон.

1937

У УСАРКАН

Тугилганда эди парча эт,
Мана энди кунда ўсади.
Уни кўрсам яйрайди вужуд.
Шодлик, ғурур дилда жўшади.

Гоҳ-гоҳида уйқу аралаш
Йиглаб қолса борми кичкинам,
Титраб кетгум, кўнгил бўлар ган,—
Сув қуйгандек устимдан шу дам.

У туфайли, не кўрса кўзим,
Мушкулот-ку сира сезилмас.
Минг азобга топгайман тўзим,
Уни асраб, катта қилсам бас!

У жилмайса, кун ҳам ёришур,
Офтоб чиққан каби туюлгай.
Ҳар «ҳунари», ҳар қилиги — пур,
Сурур бўлиб дилга қуюлгай.

Бугун, мана, қаранг-а, илк бор
Атак-чечак ташлади қадам.
Бошим кўкда, қувонч эрур ёр.
Янги қутб очгандай болам.
Кўзларига боққум суқ билан,
Кўзларида қуюқ зангорлик.
Гўё улар бир денгиз теран,
Ҳамда мубҳам гавҳари бордек,
Шу бебаҳо гавҳар ёнида

Сохта янглиг бўзариб қолдим.
Бурчдордирман юртим олдида —
Огаликни бўйнимга олдим.

Эл олдида масъулман тугал
Усишига унинг соғ-омон.
Юрт эгаси, билсангиз, шулар,
Ҳам қадами келажак томон.

Унинг зангор, ўтли кўзида,
Кундек ёруғ, кўркам юзида,
Юрагида, буткул ўзида
Келажакни кўрган бўламан,
Бир кун ўлсак: шу фарзандлар, ҳа.
Тўхтаб қолган қалбимиз зарбин
Кўчиргайлар томирларига,
Ҳам асрарлар юртнинг шарафини.
Узилмагай инсоний ришта,
Ўта берар авлодлар оша.
Мендан мерос қолган бу ишда
Қизим ишлар, ғайрати тоша.

Мен ўлмасман, қизим қалбида
Қалбим урар бўлиб унга жўр.
Элни улар ҳар бир зарбида
Коммунизмга яқин этадир.

Шу боисдан азизроқ эрур
Ўзимдан ҳам менга гўдагим.
Қишдан гулни асраган мисол,
Асраб ўстиришдир тилагим!

1937

О Н А

Қора ўтмиш эзди онамни,
Кўкрагига қадаб тизини.
Дийдасидан ситди бор намни,
Сўнг тўлдирди тупроқ кўзини.

Елкасида қамчи ўйнади,
Жафо, ҳасрат бўлди унга ёр.
Кун кўришга асло қўймади;
Қулоқларда эди ихтиёр.

У онамдан ажратди тамом,
Иўлларимни чалкаштирди хўп.
Менга тақди «етим» деган ном,
Ҳам кўчага чиқарди қувиб.

Онам ётган тобут ўша он
Мангу зулмат бўлиб туюлди.
Шу тобутнинг кўлкасисимон
Сўнгсиз қайғу дилга қуюлди.

Чиқиб кетдим тўрва кўтариб
Онасизу уйсиз, боқимсиз.
Куз салқини чимчиб ўтадир,
Қиш тувлари бирам ёқимсиз.

Ниллар ўтди, бўй етдим, ўсдим,
Юртда кезди баҳор нафаси.
Қулоқларнинг йўлини тўсдик,
Пусиб қолди энди ҳаммаси.

Мазлум, эрксиз ҳамда очларга
Бахт қудёши балқиб нур сочди.
Йўлбошчимиз, биз муҳтожларга
Эрку шодлик сари йўл очди.

Шу қудёшининг шуъласи билан
Юртнинг кўки, ери яшнади.
Баҳор ели — яйратади тан,
Ёз кунлари жуда нашъали!

Эсдан чиқди етимлик доғи,
Топмасам-да онамни бир дам.
Ҳар нарсадан азиз, ардоқли
Она юртим — шу энди онам.

Онам бўлган у қора ўтмиш
Қўшни юртда яшайди ҳамон.
У бизларга қайрар ҳамон тиш,
Бўғмоқ бўлар эвин топган он.

Онт ичаман, марҳум оналар
Яноғини ювган ёш билан,
Онт ичаман, юртга ярашиқ
Меҳр билан, ҳам бардош билан.

Онт ичаман, душман чўзса қўл
Юртимизга, эрка, ўшал дам,
Она Ватан, севга, шоҳид бўл,
Теккизмасмиз тирноғини ҳам.

1937

ЖИЙРОН ҚАШҚА

Бұлмаса ҳам парқу қанотим
Лочин бұлиб парвоз этишга,
Бор лочиндек бир учқур отим
Хатто елдан ўзиб кетишга.

Жийрон қашқа, тез қадам ташла,
Ётга сириг берма ҳеч қачон.
Ел тарасин ёлинг ҳавас-ла
Кўчалардан сен ўтган замон.

Туёғида жездан тақалар
Ипак тасма порлар учганда,
Ҳавас билан унга боқарлар
Сабантўйда¹ зафар қучганда.

Жийрон қашқа, ҳей бошинг чайқа,
Пойгаларда зўр бер оёққа.
Тўйиб-тўйиб кишнаганларинг
Кетсин яна узоқ-узоққа.

Чегарага душман юз бурса,
Жийрон билан бирга кетармиз.
Ёв ҳаддини билмай иш кўрса,
Бор-йўғини яксон этармиз.

Жийрон қашқа, дадил қадам бос,
Душманга сир берма ҳеч қачон.

¹ Сабантўй — татар халқининг баҳорги байрамларидан бири.

**Сафлар олди бўлур маррамиз,
Жабҳаларга биз кирган замон.**

**Жийрон қашқа, сен ҳам сезасан
Ергинамга зориққанни дил...
Жийрон қашқам, йўлни биласан,
Мени ёрга тезроқ қовуштир.**

**Жийрон қашқа, ҳей бошни чайқа,
Тойдирмасин сени асло тош.
Ёр томонга илдам йўл бошла,
Етказ мени ботмасдан қуёш.**

1938

ЕЛЛАР

Еллар, еллар, эсасиз,
Булутларни кесасиз.
Зангор денгизда жўшган
Тўлқинларми, эса сиз?!

Заррин бугдойзорларни
Қучиб сурур оласиз,
Муз тоғларин қувишга
Шимол сари борасиз!

Еллар, еллар, чопқирсиз,
Утиб кетасиз, ғиз-ғиз!
Битта савол беришга
Сиз ижозат этсангиз:

Ер юзида шундай тўқ,
Шундай эркин, фаровон,
Шундай кучли ҳам буюк,
Шундай кўркам, чароғон,

Талай-талай денгизли,
Талай ўрмон, тоғ, ғорли,
Шодмон кунли-кундузли
Яна бирор юрт борми?

Еллар жавоб бергайлар:
Бунақа юрт битта — сиз!
Гулдай кўркам, кўлкасиз,
Бизнинг она ўлкамиз.

1938

ЕДИМДА

Илк бор севги шавқидан, эркам,
Жилмайганинг ҳамон ёдимда.
Қараб туриб «севаман» десам,
Ийманганинг ҳамон ёдимда.

Йўққа чиқди умидим тўсат,
Юрак ёнди, ғусса додимда.
Тунлар бўйи бўлиб бетоқат,
Уртанганим ҳамон ёдимда.

Бари ўтди...

 Ҳаммасин ҳамон
Кўргандайман гўё хобимда.
Ишқ куйдириб, олса ҳамки жон,
Бездирмади, шудир ёдимда.

1938

ҚИЗИМГА

(Алла)

Қувноқ қизим — сен маным,
Тонг юлдузим — сен маным.
Юрагимда чақнаган
Нурли изим — сен маным.

Умринг куйдек янграсин
Хушнуд эл забонида.
Юлдуз мисол ёнарсан
Она юрт осмонида.

Эрта тонгдан боқчангда
Уйнаб-кулдинг, ёлғизим.
Энди ётгил, кел, қизим,
Ухла тўйиб, юлдузим!

Алла-алла, ором ол!
Алла-алла, ухлаб қол!

1938

У Р М О Н

Бола кезларимиз маймунжон терган
Урмонни оралаб ўтар йўлимиз.
Биз мана кетяпмиз, ошно қайинлар,
Кўришгунча хайр, омон бўлингиз!

Ахир ўкинишга сира йўқ ҳожат —
Чарх урдик қўйнингда, ўрмон, роса ҳам:
Қарагай устига чиқдик бетоқат,
Эманлар тагида олдик гаштли дам.

Толларнинг кифтида қувлашдик, елдик,
Шохларда арғимчоқ учдик, хўп, гир-гир.
Не ўйин, қўшиқлар ўргандик, билдик,
Барчаси эслашга, қўмсашга арзир.

Ўрмон эркалади онадек шу тоб,
Меҳрини қилмади бизга ҳеч канда.
Соя тўшаб турди қиздирса офтоб,
Бошпана бўлди у ёмғир ёққанда.

Қўшиқлар куйласак армонлию шан,
Ўрмон такрорларди барин ўша он.
Яшиллингинг, ёшлик қўшиғинг билан
Бир умр хотирда яшарсан, ўрмон!

Қанотин чоғлаган полапон мисол
Олис-олисларга учмоқ бўламиз.
Бўй етдик, энди ҳам тор уйда беҳол,
Бекор ўтиришни номус биламиз.

Т О Л

(Аминага)

Уй ёнида ўсган тол
Кўклам келиб авж олди.
Кирсам-чиқсам, ҳар маҳал
Таъзимкор бўлиб қолди.

Ишдан келиб, мен унинг
Бағрига шўнғиб буткул
Дам олурман мириқиб,
Теграмда минг турфа гул

Шеър ёзаман ўзга гал
Шу толнинг қучоғида.
У ёзувга эгилар
Дафтар очган чоғимда.

Сарин ел эсиб бирдан
Толни қучиб, чайқатди.
Бир баргин узиб ҳатто
Шеърим устига отди.

Толнинг эса тили йўқ
Айтай деса ҳисларин.
Балки, атай кутгандир
Сарин елнинг эсарин?..

Севган дўстим олисда,
У ёққа боққум ҳамон;
У жондан севганимни
Соғиниб кетганим он.

Шу ёқдан ҳам тонг чоғи
Сарин ел келса эди.
Севганимнинг юрагин
Чайқатиб елса эди.
Тол баргини учириб
Туширгандек ёнимга,
Бирорта хат келтирса
Уша суюк жонимдан.
Қалбим сезса бас эди
Унинг иссиқ нигоҳин.
Ҳамда бўлса шу хати
Соғинганин гувоҳи.

Толнинг сўлим бағрида —
Қуёш қиздирган дамда,
Ҳордиқ ёзганим каби
Гуллар кулиб теграмда —
Севганим юрагидан
Куч, эҳтирос олурман.
Шу сабабдан уни мен
Кўп соғиниб қолурман.

Енгиб, қуриб яшашга,
Ҳам топишда ўзлимга,
Ҳаво янглиғ керакдир
Менга унинг дўстлиги.
Шу боисдан муҳаббат,
Ҳам дўстлик борасида
Шеър ёздим, шу толнинг
Оромбахш соясида.

Уй ёнида ўсган тол
Кўклам келиб авж олди.
Мени севиб, дўст билиб
Таъзимкор бўлиб қолди.

1939

АМИНАГА

Эркам, бу қизганиш, шубҳалар абас,
Тоза туйгуларга солма бундай доғ.
Асло яхши эмас, йўқ, яхши эмас,
Энг яқин дўстингга гина сақламоқ.
Сенга топширганман юракни тамом,
Чин дўстим билганман ўзингни фақат.
Энди ишонмайсан, сен шубҳага ром.
Мен учун бўлмасми, бу ахир даҳшат.
Енгилмикан менга гуноҳкор сифат
Суд олдида сезиш ўзим-ўзимни.
Енгилмикан ноҳақ ҳукмларнинг, айт,
Оғир жазосига топиш тўзимни.

1940

СУВ ОСТИДА

«Хунук хабар олдим бугун
Сув тагида эмиш ўғлим.
Йиглаб-йиглаб бўлдим-ку хун,
Кўрибди у ёмон ўлим!»

Кўкрагига хатни босиб,
Зорланади шўрлик она.
Дарди борар ошиб-тошиб,
Хатга қайноқ ёши томар.

Хат ёзибди Болтиқдаги
Шу овулниг бир йигити.
Узун эмас, қисқагина —
Блокнотнинг битта бети.

Балки поход кетар чоғда
Шошиб қолиб ёзган уни.
Миномётни ёнбошига
Босиб олиб ёзган буни.
Болтиқдан хат ташлаб ўтди
Бир самолёт ҳозиргина.
Қўй, йиглама, мунис она,
Хатни ўқиб кўрайлик, ҳа!
«Сув остида...»

Тўхта, тўхта!

Нега бекор ютасан қон?
Йиглаш нега, подмон бўлгил
Бу хабардан, сен, онажон!
Ўғлинг сузар сув тагида,
Ҳа, сув ости кемасида.

Ёвни яқин йўлатмайди
Ватанимиз теграсига.
Жасур йиғит юрагида
Наҳот қўрқув уя қураар?!
Сув тагида ўлим эмас,
Ўлимни ўғлинг қувар.
Бизнинг қурол ер остида,
Ер устида, ҳавода ҳам
Сув остида, сув устида
Ҳамма жойда шай, мустаҳкам.
Ёвни ўғлинг йўлатмагай
Чегарага, кўнгиллар тўқ...
Қўй, йиғлама, мунис она,
Йиғлашингга эҳтиёж йўқ.
Сув тагида бўлса ҳам у
Ердагидан тетик, ёвқур.
Ўз сувининг эгасию
Сув остининг ботиридир.

1940

ГИНАЛИ КЕЗЛАРДА

(Аминага)

Қалб амри-ла, ўзингга аён,
Фақат сени севганман, эркам.
Сенга бердим қалбимни, инон,
Юрагингни очганда сен ҳам.

Не яширдим сендан, қандай сир?
Хўш нимани гапирмадим, айт?
Балки мубҳам бирор гап бордир,
Йўқ, барчасин айтганман у пайт.

Эзгу дўстлик, теран муҳаббат
Бахт келтирсин, бахтки бардошли.
Дилдан қувсин шубҳани албат
Ва киприқдан аритсин ёшни.

1940

ХАЙР, ОҒИЛАМ!

Хайр, эркам, сенга саломим
Энди учқур шамоллар ташир.
Етиб борсин ўтли каломим —
Бўлиб қалбим сўнмас оташи.

Кетар паллам, Қозон Кремли
Уйим тортди бир магнитсимон.
Назаримда, сен силкиб рўмол
Кузатардинг балконда шу он.

Гўё менга қарайсан, дилдор,
Жудоликка аранг бериб дош.
Хаёлимда, сени сўнгги бор
Қучиб ўпдим, халқаланди ёш.

Кетдим, дилдор, яхшилик тила,
Ёвни ҳайдай солиб олдимга.
Мардларга хос қаттиқ жанг қиллай,
Доғ тушмасин эзгу онтимга.

Ширин бўлар, ғолиб қайтганда
Бел сиқишиб, тўйиб кўришмоқ.
Бу бир умид, ростин айтганда,
Уруш ўйин эмасдир бироқ —
Хайр, эркам, қайтиб келмасам,
Ўққа учса вужудим маним,
Тафтинг ўчиб қалбимдан, у дам —
Аста-аста совиса таним,
Хайр, эркам,
сўнг нафасда ҳам

Уйларымдир сенинг җўйингда.
Уйлар совуқ кўксимни, эркам,
Нситгайлар сенинг қўйинингда.

Сўнги марта бўсанг тотини
Туярканман муз дудогимда,
Гўёки сув тутган бўласан
Оғир хаста ётган чоғимда.
Соғинарман юлдузни кўриб,
Кўзларингнинг чақноқ қорасин.
Еллар силар қўлларинг бўлиб
Кўкрагимнинг оғир ярасин.
Охир меҳринг қўллайди мзани
Оғир дардим енгил сезарман.
Юртимнию сени севганим
Қоним билан Ерга ёзарман.
Кетдим, эрк ва бахтимиз бир зум
Бермагайман ёвуз қўлига.
Йиқилсам ҳам олдга йиқилгум,
Тўсиқ бўлиб душман йўлига.
Тинч ухларман...

Агар ҳаётим

Халқим учун этолсам фидо,
Естиқдошим, сенинг қалбингда
Уриб турса қалбим доимо.
Хайр, эркам, сенга саломим
Энди учқур шамоллар ташир.
Етиб борсин қайноқ каломим
Бўлиб қалбим сўнмас оташи.

1941

МАДИНАГА

Юрагимни оғир яралади
Кўзларингнинг сирли қараши.
Мадинажон, гулим,
Жингала сочим,
Тузат энди ўзинг ярасин.

Кўнглим қоққасини қоқасан, нега —
Ўзинг яна қочиб кетасан.
Мадинажон, гулим,
Жингала сочим,
Нега мени мазах этасан?!

Ўйлар эдим, дармон берарсан, деб
Сен-чи, фақат оғу тутасан...
Мадинажон, гулим, •
Жингала сочим,
Наҳот мендан кулиб ўтасан?!

1941

МЕНЗАЛА ХОТИРОТИ

Алвидо, Мензала!

Кетарман, хуш қол!

Рози бўл тузингга, сафарим тайин.
Кеча, сиқилганда ёзган шеърим ол,
Шунчаки бир ҳазил қилдим атайин.

Бу уйлар, кўчалар бўлсин барқарор,
Уфқлар нурланиб, яшнаб турсинлар.
Фронтдан келишган ёш лейтенантлар
Гўзал қизларингни йўлдан урсинлар.
Омон бўлсин доно кампирларинг ҳам,
Қадимдан урчуққа улар қадрдон.
Ушалар йиғлашсин гирёну пурғам,
Жанг ичра ёшларни ўқ йиқса қачон.
Болаларинг доим бор бўлсин,

улар —

«Уруш-уруш» ўйнаб қотиргай этин.
«Гитлер» деб аташиб, яна куларлар
Кимнингдир вакиллаб бўғилган итин!
Пиво заводинг ҳам бор бўлсин, майли!
Майдонда бозори чаққондир бирам.
Бу муздай кўпикдан тушарман айри.
Тўғрисини айтсам, шундан дил хира.
Яна юз йил, майли, яшасин Шунқор,¹
Довруғ ва меҳнатдан толмаган шоввоз!
Бироқ театрни жин урсин минг бор,

¹ Комик артист.

КЕТДИК, ШЕЪРИМ

Шеърим, сенга пайваста, ҳамдам
Юртга меҳрим, сидқимнинг кучи.
Онтим шуки: «Тириклигим ҳам,
Улимим ҳам фидо юрт учун!»

Бахт боғида қуёшдек кулиб,
Усган зариф, кўркам гул мисол
Юрт меҳридан баҳраманд бўлиб,
Шунда топди шеърим ҳам камол!

Бахт ёгилди шеърим сасидап,
Озод элда эркин яшади.
Чашма каби ҳар қатрасидан
Ёш юраклар ўсди, яшнади...

Фашист келди...

Талаб кетгани.

Бузиб кирди юртнинг қопқасин.
Ишга солди бор Европани —
Бузган, чопган қонли болтасин.

Фурсат шундай...

барча юмушни

Йиштириб қўйиб бекарам,
Ростлаш керак душманга муштни,
Ишга тушсин қаттоки қалам.
Арғумогим кетдик, елдек уч,
Борайлик тез жанггоҳлар сари!
Юрагимда нафрат ҳамда ўч,
Шеърни тутгум найза сингари!

Қаламим ҳам йўл халтамдадир,
Автоматим кифтимда. бу он.
Фашистларга қарши ўқу шеър
Камаримда турар ёнма-ён.
Ҳатто қўшиқ шонли постида
Эл амрини таратса бетин.
Фашистларнинг боши устида
Бомба бўлиб шеърим ёрилсин!
Янгра, шеърим, халқим туғининг
Ўтли сўзи бўлиб саҳарда.
Қалбларга сол мардлик чўғини,
Ҳам қанот бўл даштда, шаҳарда.
Кетдик, шеърим, бизгадир навбат,
Жанг майдонин тўс-тўс этайлик.
Фашистларни қириб бешафқат,
Улакчасин итга отайлик.
Кетдик, шеърим, мардлик ёр дилга.
Қамчи босиб, кетдик отимга.
Агар ўлсам, яшарсан элда
Ҳайкал бўлиб жасоратимга.

1941

ОКОПДАН ХАТ

(*Ғози Қашшофга*)

Азиз дўстим!
Қайноқ дилимга
Оташ солган илиқ хатимгни
Ўқиб чиқдим, милтиқ қўлимда,
Такрорладим эзгу онтимни.
Жуссам кичик, бу тор окопда
Кичрайгандай бўларман яна.
Бутун дунё бироқ шу топда
Сигиб кетмиш, билсанг, онгимга!
Тор окопим — икки зид олам,
Икки кучнинг сарҳади эрур.
Башар бахти, орзуси бу дам
Шунда шаксиз, ҳал этиладур.
Сезаман, дўст, бутун эл-диёр
Кўз тикувин бизга шом-саҳар.
Юракка ўт, билакка мадор —
Хатлар йўллар бизга ҳар шаҳар.
Ҳа, сезаман, ойдин тунларда
Она бетин ип йигиради.
Фронтдаги мард ўғилларга
Иссиқ қўлқоп тикмоқ бўлади.
Қизлар, қизлар — у эрка дўстлар
Станокка боғлаб дилини
Бизга атаб граната ясар.
Синдирсин деб душман белини.
Болалар ҳам «Темур командаси»
Тузиб бизнинг қопқа ёнида,
Кенгашарлар ёрдам хусусда
Етим-есир хонадонига.

Бутун товлиқ¹ заводдан чиқмай
Биз деб ишлар Лондон ишчиси.
Мана қайда дўстлик туйғусининг
Энг терани ҳам энг кучлиси.
Иўқ, милтиғим,
 сени кўтариб,
Асрамайман фақат ўзимни.
Қайтараман ёвга ўқталиб,
Халқ буюрган жавоб сўзимни.

Кўнгил сезар, элим нидоси
Янграр ҳар бир ўқни отганда.
Кўнгил сезар,
 зўр суянч бўлиб,
Буюк халқим турар орқамда.
Қалб совирми, эш бўлгач танга
Шу халқ меҳри, далдавор саси?!
Умид сўнмас, сезиб турганда
Юрт ҳамласи, қайноқ нафасин.
Қанот ёзиб даҳшатли ўлим
Босиб келган сари ёнимга,
Эрк таъмини кўпроқ ҳис этгум,
Ҳаёт меҳри жўшгай қонимда.
Кўзимда ёш, биламап, булар
Ғурур ёши, белгимас ғашдан.
Ортиқ не бор,
 юртни қўриқлаб,
Тор окопда қўрқмай яшашдан.

Раҳмат, дўстим,
 бир чашма каби
Тотли сўзинг танга куч берди.
Юрт меҳри эрк, яшаш матлабин

¹ Товлиқ — бир кеча-кундуз дегани!

ТУПЧИНИНГ ОНТИ

Пўлат тўпим, бўлиб моҳир кўз
Чегарани кузатдинг кўп пайт.
Фурсат келди, энди сенга сўз,
Буюк қалбнинг нафратини айт!

Ўзга тилни Гитлер олмас тан,
Қон ҳам қурум унинг дилида.
Сўзлашмоқлик қолди у билан
Энди фақат тўплар тилида.
Биз ўтамиз чопиб, ошиқиб
Юртнинг бахмал дала, қирини.
Еғдирамиз фашист усига
Тўпимиздан ўқлар селини.

Бу ўқдадир қонхўр фашистга
Уч-нафрати совет халқининг.
Гитлер тўккан қону кўзёшни
Акслантиргай унинг ёлқини.
Бу ўқларни ишчи ясаркан,
Ҳазабини қўшиб эритди.
Бу ҳазабга учрарсан Гитлер,
Сенинг, мана, кунинг ҳам битди.
Сенга буриб тўпим оғзини
Бир отайки, уянг кул бўлсин.
Танкларингнинг ёрай бўғзини,
Оғиз-бурнинг балчиққа тўлсин.
Сен тўккан қон,
Сен кесган бошлар
Ёдимизда ҳамма-ҳаммаси.
Бари учун шу ўқим бўлгай

Интиқомнинг мағрур ҳамласи.
Ҳақ сўз бўлиб ёвга бекарам,
Ларза солсин ядром шу фурсат.
Тўпим шайдир, аниқ мўлжал ҳам,
Команда бер, ўртоқ лейтенант.

Гитлерга айт ўтли тил билан
Ҳукмингни сен, тўпим, шудир иш.
Ёв бетига, тўпим, бу — халқдан
Бўлсин сўнгги ўтли тупириш
Уқ яшиндек чақнаб кетади,
Булут янглиғ босар тутуни.
Шу сташдан эриб битадир,
Фашизмнинг ҳатто кукуни...

1941

ҚИЗИМ ЧУЛПОНГА

Постда турар эдим, айна субҳидам
Кўкда балқиб қолди Чўлпон юлдузи.
Назаримда, шу чоғ бўйнимдан маҳкам
Қучиб, эркаланди Чўлпоним-қизим.

Кетар маҳалимда, айт-чи, тилагим,
Нега маъюсланиб қарадинг қиё?
Сездингмикан шунда отан юраги
Узилиб сен билан қолганини ё?

Пайқадингми, қизим, жудолик менга
Ҳатто ўлимдан ҳам оғир бўлганин?!
Пайқадингми, сендан айрилганимга
Отагинанг кўнгли шундоқ тўлганин?!

Деразадан узоқ тикилиб бордим,
Суратинг турарди кўзим ўнгида.
Ёруғ юлдуз каби чиқиб, қизгинам,
Порлаган экансан умрим тонгида.

Онапгу сен, қизим — менга қўш қанот,
Ҳаётимнинг файзи, ҳам зиёси — сиз!
Ҳавас қилса арзир, бир кўркама ҳаёт
Инъом этган эди бизга юртимиз.

Фашист кирди бирдан бу она Ерга,
Кифтида болтаси, ўзинг кўрасан.
У бузар, ўт қўяр қадрдон элга,
Бу ишларга қандоқ чидаб турасан?

**Отландим дахлсиз, ҳур бахтимизни
Бермайман деб, қизим, фашист қўлига.
Йиқилсам олдинга йиқилгум фақат —
Ғов бўлиб у ёвуз душман йўлига.**

1941

Е Ш

Кетар чоғим меҳринг хўн жўшди.
Қайта-қайта ўпдинг юзимдан.
Икки қатра — икки чўғ тушди,
Яноғимга мунгли кўзингдан.
Бу қатралар кўнгил сирингким,
Урин олди қалбимдан теран.
Юртга берган онтим пишитдим.
Сенинг қайноқ кўз ёшинг билан.

Эзгу ёшинг элнинг ўч, нафрат —
Ути бўлиб жўшгай қон-жонда.
Уни шаксиз бир питра сифат
Сочажакман қонли майдонда.
Уч олови — зўр ёнғин боши,
Ёв ўлкаси устига юрсин.
Аччиқлигин халқим кўз ёшин
Душманлар ҳам бир татиб кўрсин!

1942

Ш О Н

Ёв қўшинин биз тор-мор қилдик,
Ярмисидан кўпроғи ўлди.
Зафар билан бир кентга кирдик,
Қишлоқ аҳли кўп мамнун бўлди.
Шодлик билан қайнади ҳар ён,
Ёнди яна ўчган ўчоқлар.
Битта кампир кўзи ёш, шу он
«Ўғлим» дея мени қучоқлар.

Кўнглим тўлди,
қувончимдан нам
Хиралади икки кўзимни.
Шу фурсатда юртнинг энг ўктам
Йигити деб билдим ўзимни.
Бу не шонки, найзанг изида
Юртдан суриб ёв қутқусини.
Олиб келсанг шлём юлдузида
Тутқин элга эрк ёғдусини!

1942

ҚИЗ ҚҰШИҒИ

Жангоҳ сари уни кузатдим,—
Юрагимнинг ўчмас қуёшин.
Жангоҳ сари уни кузатдим,
Муҳаббатим бўлсин йўлдоши.

Оғир бўлди ажралиш жуда,
Ҳижрон экан кўнгилга малол.
Оғир бўлди ажралиш жуда,
Қайтганида хуш бўлгай висол.

Ҳар бойликдан унгадир ортиқ —
Менинг севиб, соғинишларим.
Ҳар бисотдан менгадир ортиқ —
Сиҳатию, эзгу ишлари.

1942

Т У Ш

Ухламаган кечам олажакман дам
Сени ўйлаб, ўзинг ақлу ҳушимда.
Ухлайман деб ерга бошимни қўйсам
Рухсорнинг кўраман яна тушимда.

Субҳидамнинг оқиш тумани мисол
Опшоқ либос кийиб, кириб келасан.
Ҳамда қулоғимга эгилиб хиёл
Нелардир сўзлайсан, аста куласан.
Юзимдан ўпасан эркалик қилиб,
Сочимни оҳиста силаб, тарайсан.
Ҳам негадир бирдан оғир хўрсиниб
Кўзимга жовдираб, тўлиб қарайсан.
Дейсан: «Кутмоқдаман сени, жонгинам,
Тезроқ қайтасанми, гапир, ёнимга?
Қайтарсан галаба хабарин ул дам
Жадал етказишга севган ёрингга?!
Сен учун аталган совғаларим бор,
Совғам сара бўлсин,

шудир тилагим —

Тухфамдир соғиниб тонггача бедор
Меҳрияг оташида ёнган юрагим...»
Уйғониб кетарман...

ўчмагай бироқ

Таъсири бу сирли, ажиб тушимнинг.
Сочимда сезгандек бўлурман шу чоқ
Мулойим қўлини яқин кишимнинг.
Билсанг эди, жоним, эҳ кўрсанг шунда
Талвасага тушган сарсари ҳолим.
Сенсан фақат, оғир, жудолик кунда

Энг ширин тушларим, нурли хаёлим,
Қумсагайман:

сени, эҳ биринчи гал
Қучоғимга олиб маст бўлганимни.
Оғушимдан қўймай ўшанда, дилбар,
Еҳут лабларингдан бол сўрганимни.
Қумсагайман, иссиқ бағрингда, ёрим,
Мени гўдак мисол ўйнатганингни,
Халқимнинг гуллаган кўркам баҳорин
Бахтим деб билишга ўргатганингни.
Ҳаётни беҳудуд севганим учун
Милтиқ кўтардим урушга.
Душман жасаидан, бу гапимдир чин,
Бир сўқмоқ очурман эркин турмушга.

Кутгил, сен оқилам,
қайтарман тезда,
Юртимдан аритиб бу ваҳшат тошин.
Ҳам буюк Ватаннинг озод уфқида
Мангуга балқитиб зафар қуёшин.

Иссиқ қучоғингга оларсан ул дам,
Элликта ўпарсан, яйраб турарсан.
«Шу эди сенга деб асраган совғам
Тошширдим», дерсан ва аста куларсан.

Умр баҳорига егиш доғсиз, чин —
Не бахтки! Бу ўйдан доимо мастман!
Бунақа муҳаббат, бундай бахт учун
Ҳатто ўлишга ҳам қарши эмасман.

1942

ҲУЖУМ ОЛДИДАН

Ичдик, жўра!
Жасур ёшлик учун,
Зафар учун қадаҳ кўтардик!
Улмасак бас,
жасурлигимиз кучи
Юз умрга ҳатто етарли!

Келтир боя
қизлар совға этган
«Шампанское» деган соз майни.
Совға бўлиб келганигами
Шу шаробни кўнгил тусайди.
Қуй кўпирсин, қайнасин шароб,
Кўнгиллари ўтсин қитиқлаб.
Билмагаймиз, ахир,
жангдан, эҳтимол.
Олиб чиқармисан мени қўлтиқлаб!
Балки ундан минг бор зўрроғи
Сени ёки мени кутади.
Эҳ, бўлганча бўлар,
қадаҳлари тут,
Гулгун майни, қани, кўтардик!
Қизлар, қизлар,
бунча ҳийлагарсиз,
Қачон чиқди бундай ҳийлангиз?
Шу гулгун шаробда чақнайди гўё
Юзингизда ёнган жилвангиз!..
Ҳужумга ўтамиз, шу яқин кезлар
Бу халққа бахт, қувонч келтиргай.

Соғлигингиз учун, эй ҳамюрт қизлар,
Бугун кўтарамиз қадаҳ тўла май.
Бу урушдан балки омон чиқарман,
Балки йўқдир, бу-ку ҳозирча гумон.
Лекин бир гап аниқ —
ҳужум, биларман,
Бизга зафар этажакдир армуғон.
Шундоқ бўлгач нега энди қайгурай,
Кўнгил доим ғалабага ҳамроздир!..
Шу ўй билан, қизлар, бунда гулгун май
Ичиб ўтиришнинг ўзи кўп содир!
Кўтар, юртдош, оташ нафас ушбу май
Лабларингни ёндирсин лов-лов.
Севган қизинг ўпган фурсатдагидай
Юрагингда ўрлатсин олов!..
Халқ меҳридан бир нишон бўлган
Бу оташни эрта тонг билан
Олиб киражакмиз, ҳужумга, дўстим,
Безансин йўллар ҳам бизнинг шон билан!

1942

ИЗ

Ҳар томонда оч аланга,
Ут ичида қолган қишлоқ.
Йўл четида мурғак жасад,
Қурум босган уни мутлоқ.

Унга боқар ёвқур аскар,
Кипригида қалтирар ёш.
Кўтарару қизнинг юмуқ
Кўзларидан ўпар яккаш.

У қаддини ростлар секин,
Орденини ушлаб бир қур
Яниб кетар: — Майли, аблаҳ,
Бир бошлайлик, ҳа, шошмай тур!

Гўдак қони томган издан
Қорлар кечар, ошар туман,
Унга элнинг қаҳри — қанот,
Етгай ёвга у бегумон. .

1942

ЕВРОПАДА БАҲОР

Қора қонга ботдингиз, қорда мудраб ётдингиз,
Тулинг энди, уйғонинг, барча юртлар, дўсту ёр.
Ёвлар сизни қийнади, не хўрликлар тортингиз,
Тулинг энди, қаршиланг, келар, мана, гулбаҳор.
Йўқ, бундай қиш бўлмаган, бўлган эмас ҳеч

қачон,

На тариху, на бирор ривоятда эсланмас.
Эй сен, қонга беланган, ётган ҳолсиз, чалажон —
Ернинг кўкси, бу қадар музламовдинг, энди бас!
Қайга етса фашистнинг ўлат ташир нафаси,
Уша ерда гул сўлгай, қуриб қолгай булоқлар.
Сайроқ қушлар тинару, қурир боғлар сараси,
Нур ўрнини зулматнинг кўланкаси сўроқлар.
Ёв қадами етган ҳар ўлкаю, ҳар ерда
Ҳаёт тинар, кутгандай келажоғин халоскор.
Кечалари кўринар ёнғинлар олис қирда,
Бироқ томчи ёмғирга мунтазирдир экинзор.
Уйга фашист кирдимиз, ўлик чиққай, албатта,
Йўлдан ўтса у агар кўча тўлиб оқар қон.
Жаллодлар отар чоллар, кампирларни ҳам шартта,
Болаларни печлари ютади мисли ўшқон!
На даҳшатли эртаклар, на-да бир ривоятда
Бундай ёвуз қонхўрлик хусусида учрар гап!
Тарихни варақлаб кўр, диққат билан ғоятда
Бундай азоб чекмаган инсон юз аср яшаб.
Қанча қуюқ бўлмасин тундан кейин тонг келур,
Қиш қанча кучанмасин, ортида тургай баҳор.
Эй Европа, сенга ҳам баҳор келар мисли нур,
Бизнинг қизил байроқда унинг шуъла, мавжи бор.
Фашист пойида ётган чалажону бемадор

Етим юртлар турингиз, юзланинг ҳаёт сари!
Сизга эрк ва озодлик ёғдусин этар пойдор
Тонгда бизнинг томондан чиққан қуёш нурлари.
Бир ўзгача, серқуёш кўклам кириб келмоқда.
Буни сизди француз, поляк, чехлар элати.
Сизни халос этгали кундуз-кеча елмоқда
Курашларда музаффар — советлар мамлакати.
Шимол сари янгидан отланган қушлар каби,
Дунайнинг музни ёрган шиддатли забтидек зўр
Сўз келар Москвадан, қўллаш унинг матлаби,
Келаётир — Ғалаба, зиё сочиб йўлма-йўл!
Баҳор яқин... фашистнинг кечасида басма-бас
Партизанлар жанг билан босиб борар ёв сари.
Баҳор офтоби кулса... бу кун унча узоқмас
Дунайдаги музлар ҳам эриб оқар сарсари.
Майли селдек қуйилсин шодлик, қувонч ёшлари
Миллион-миллион кўзлардан шу довулли
кунларда!

Бу юртларнинг миллионлаб кексалари, ёшлари
Қудрат олсин ўч учун селдек оққан хунлардан!
Ўлмас умид бошлагай элларни кўклам чоғи
Ҳатто аср кўрмаган амалларнинг йўлига.
Ва баҳорнинг шафақранг, ёғду сочар байроғи
Ҳилпирайди эркини олган халқлар қўлида.

1942, Волхов fronti.

ҚИЗ УЛИМИ

Бир ўзи қутқарди юз ярадорни
Бир ўзи жангоҳдан опичлаб чиқди.
Сув тутди уларга, ҳар неки борни
Улашди, ярасин боғлаб энтиқди.

Уқ сели остида ҳаприқиб, ҳориб
Ўрмалар, ўрмалар жаҳд ила ҳар дам.
Ярадор аскарни кетаркан олиб,
Ёддан чиқармасди милтиғини ҳам.

Юз биринчи галда, сўнгги бор, бироқ,
Мина портлашидан ўлди жангоҳда.
Бу ғамдан эгилди алвонранг байроқ,
Қони акс этгандай бўлди байроқда.

Замбилда ётибди ўша қиз, мана,
Заррин сочларини ўйнайди шамол.
Киприклар кўзини тўсибди яна,
Қуёшни яширган булутлар мисол.

Қизнинг чеҳрасида қотмиш табассум,
Оҳиста чимрилган камалак қошлар.
У гўё хаёлга гарқ бўлган бир зум,
Гўё чала қолган қизгин талошлар.

Юз жонни қутқарди ўлим домидан,
Ўзи жон топширди тўсатдан бироқ.
Юз юрак бу қизнинг доврўғ, номидан
Юз эзгу ниятга шай тургай мутлоқ.

**Сўлди гул очмасдан бир ажиб баҳор,
Тонгдан бошлангандай ҳар кун кундузи —
Душманни ажалга қилдию дучор,
Улиб мангу тирик қололди ўзи.**

1942

ПИВОХОНАДА

Бир жойда узоқ вақт топмасдан қўним,
Жойлашдим бир кун денг пивохонага.
Бўлмагай бунақа қулай, серунум,
Ўзга иш биз каби танти болага.

Эсда, етмиш тийин тўлаб илгари
Бир кружка пиво олардим аранг.
Чўмичлаб отаман энди дам сари
Бочкалар тагида қолганин, қаранг.

Юзталаб бочка денг бўшайди ҳар кун,
Ақлим етмас, айтсам гапнинг биллосин,
Қай қоринга сиғар экан бус-бутун
Юз бочкадан оққан пиво дарёси?!

Ақлинг қандоқ етсин, қорнингда ахир
Кўпчиб турса шу бочкалар қуйқаси.
Бошинг шишиб бўлса тош янглиг оғир.
Қизариб бўртса юз, бурун — ҳаммаси.

Бунга кирар катта-кичик, аёл-эр,
Кирар артист, шоир, кўмир сотувчи.
Композитор, кассир, рассом, бухгалтер.
Яна зимдан пинҳон қилиб отувчи.

Биттасини кузатсак у кетар чоғ
Яхши сўзлаб, алдаб-сулдаб, эркалаб,
Бошқасига тушар ҳатто шапалоқ,
Еқалайсан, яна қанча тепкилаб.

Қай бирини айтай, қизик гаплар мўл,
Бу гаплардан баъзан қўрқасан, вой-вой.
Ҳеч қайда бўлмаган бундай серговур —
Одам билан шиша жавлон урган жой.

Ана ўтирибди чапда директор,
Столида ўнлаб шиша, қисқаси —
Соат сайин қорни қаппайиб борар,
Соат сайин озар, шаксиз, киссаси.

Анов артист... кеча мириқиб ичиб,
Саҳнага чиқибди бўлиб тасқара.
«Ревизор»да салла ўраб чиқиб денг
Элу юртга бўпти роса масхара.

Анов кўк кўз, чўтир шоир ҳамма вақт
Шунда кечиради ижод савдосин.
Пивонинг ҳаржига тўланади нақд,
Ёзган шеърларининг «акси садоси».

Композитор, қаранг, бир куни шунда
Тошибди операга мос хамиртуруш.
Отади беш литрдан ошириб кунда,
Хамиртуруши ҳам шу тарз шишармиш.

Рафиқ кассир кеча шунда юрганди,
Госбанкдан қайтаркан,
қўйни-қўнжи пул.
Бугун милицияда уни кўргандим,
Қовоғи осилган, ташвиш, ғами мўл.

Кеча бир полвонни этолмай ҳушёр —
На тоқат қолдию ва на-да мадор...
Хотини ахтариб келдию, бир бор —
Қарашда эрини қилди-я ҳушёр..

Менинг бошимга ҳам қизиқ иш тушган.
Нафсим ҳаққалади, катта бочкани
Очдим-да ичишга тушдим чўмичда.
Шўнғибман бочкага, шу-да учганим,
Чўмич сони етгач роса ўн учга.
Ғарқ бўлган кеманинг лоцмани мисол
Бочканинг ичида ухлаб турибман.
Пиво денгизида тушдаям такрор
Қулоч отаману сузиб юрибман.

Мени топишибди... боқмай юзимга —
Баланд ва паст сўзни тоза дептилар.
Ҳам ёқамдан олиб, келмай ўзимга
Ковушим тўғрилаб, бошлаб тендилар.

Мана, ҳозир дўстлар, пиво заводга
Кириш ниятида тузаман режа.
Кириб олсам, такрор бўлмагай ўтган,
Ҳа энди қадамни босурман тежаб.

Энди бочкани ҳеч очмайман бориб,
Мих билан тагини секин тешаман.
Ҳам оғзимга битта сомон най олиб,
Тўйгунча пиводан сўриб ичаман.

1942

ГУЛ-ЧЕЧАКЛАР

Борингиз ўтлоққа, болалар!
Чопқиллаб ўйнангиз, кулингиз!
Жилмайсин кўриб шод оналар,
Юпансин ўксиган кўнглингиз.

Ўтлоқда чиройли, кўп гуллар,
Димоққа урилар ҳидлари.
Наркаслар, лолалар, сунбуллар —
Нақ сизнинг лабингиз сингари.

Ел куйлаб тебратар уларни,
Эркалар қуёшнинг тиглари.
Бу гуллар эзгу ер-онанинг
Севиқли ўғилу қизлари.

Кўп даҳшат кечирди бу ерлар,
Кўп бўлди ёнғинлар, довуллар.
Қирқилди кўп ботир умрлар,
Ёнди зўр шаҳарлар, овуллар.

Юрт учун бўлди бу зўр кураш
Довулли, шиддатли йилларда.
Сингди бу тупроққа қанча ёш,
Қанча қон томди бу қирларга.

Шу қонлар, кўзёшлар орқали
Юрт буюк зафарга эришди.
Ёз келди — тўлқинли, ёлқинли,
Гулларга бурканди ер усти.

Бу гуллар ўсди ер — онанинг
Ярали қалбининг тўрида.
Бир вақтлар бу қалбнинг ёнгани
Кўраман унинг ҳар гулида.

Терингиз, болалар, сиз ернинг
Бу нафис ва эрка гуллари.
Элтингиз доврўқли ҳур элнинг
Табриклаб қувончли кунларин.

Балки бу урушда сизнинг ҳам
Улгандир отангиз, онангиз
Сизларни хотирлаб сўйиги дам...
Ва бордир юракда ярангиз.

Эркалаб ўзингиз гулларни,
Хуш бўйдан кўнглингиз очилсин.
Ер берди сизга шод кунларни,
Ютиб тер, қону ёш томчисин.

Болалар, сиз гулсиз ўзингиз,
Чиқдингиз қалқиб ер қорнидан.
Усдингиз ҳам гунча очдингиз
Отангиз, акангиз қонидан.

Биз учун шу қадар сеvimли,
Шу қадар ширинсиз ўзингиз!
Келажак тонгининг ҳуснини
Акс этдирар лола юзингиз.

Завқ бериб бизнинг шод кўнглига,
Чечаклар, яшнангиз, балқингиз,
Курашиб олгандир мангуга
Сиз учун бу бахтни халқимиз!

1943 йил, 9 ноябрь

ТУРМАДА ТУШ

Мен жажжи қизимни кўрдим тушимда,
Сочларимни сийпаб таради.
— Дадажон, мунча ҳам узоқ юрдинг,— деб
Кўзларимга майин қаради.

Мен қизимни босдим бағримга,
Шодликдан йўқотдим эсимни.
Шунда сездим қандай кучлилиягин
Муҳаббат, соғиниш ҳиссининг.

Чиқиб кетдик шунда майсазорга,
Кезиб юрдик гуллар денгизин.
Ҳаёт қандай тотли, севги — қудратли!
Қандай ёрқин, эркин ер юзи!

Мен уйғондим. Уша-ўша турма.
Кишан жаранглари қувди тушимни.
Бош устимда ўша-ўша қайғу,
Кутиб турган экан кўз очишимни.

Нега ўртар мени хаёл билан,
Нега гурлаб қайтмас баҳорим?
Нега тушдагина менинг шодликларим,
Нега битмас қайғу, оҳ-зорим?!

1943, сентябрь

ЭШИК ЕНИДА

Кўча бўйлаб ўтиб борардим,
Бир эшикда туриб ёш ўғлон
Қўнғироққа қўл чўзар, етмас:
Не қилишин билмайди, ҳайрон.

Мен боланинг ёнига бордим:
— Қўнғироққа бўй етмайдими?
— Етмаяпти.
— Босиб берайми?
Бир босайми, ёки иккими?
— Бешта босинг. Босдим, у деди:
— Қўрқмас экансиз-а, амаки!
Юринг энди қочайлик тезроқ,
Хўжайини чиқиб қолса нақ
Юзимизга урар тарсаки!

1942 йил, декабрь

ТУМОВ БЎЛГАН ОШИҚ

Йигит чоғим эди, идорадаги
Бир ёш гўзал қизни севдим мен жуда.
Шоирона айтсак, менинг бу ишқим
Ғунча очди қаттиқ қиш чилласида.

Бахтга қарши, совуқ шу қаҳратонда
Тумов тегиб қолди бир кун бурунга.
Бордим варанглаган шу тумов билан
У қиз ваъда қилган махсус ўринга.

Икков ўлтирибмиз: мен дастрўмолни
Қолдириб келибман унутиб уйда.
Бурун қурғур худди тубсиз қудуқдек,
Лиғраб қуяди ҳар минутада.

Нима қилишимни билмай қолдим мен,
Бирор сўз айтолмай қизга боқаман.
«Жонгинам!» дейман-да акса ураман,
«Севаман!» дейман-да, бурним қоқаман.

Бу ҳам майли эди, балки акса урмай,
Ўлтира олардим индамай, сўзсиз.
Ошиқларча чуқур оқ тортай десам,
Бурун ҳуштак чалиб қолар ёқимсиз.

Қийин бўлар экан, дўстлар ишқ билан
Тумов орасида бўлса тортишув:
Қучоқласанг қизни гапинг шу бўлар:
«Мен... ҳап-шу, сени... сени ҳап-шу!»

Ўлтириб, ўлтириб, ахир мен қизнинг
Қўллари олиб қўлимга бирдан,
Бир қизиқ сўз айтиб унга, кулгандим,
Пуфак чиқиб кетди шунда бурундан.

Пуфак бориб қўнди қизнинг бурнига,
Қиз қўл билан шошиб юзин беркитди.
Ўзим кўриб турдим,

бечора ишқим

Қизиган пуфакдай ёрилиб кетди.

Қиз шошилиб дарров турди ўрнидан,
Аммо йиғламади, кулмади, деди:
«Қизларга суркалиб, «севдим» деганча,
Бурнинг артиб юрсанг бўлмасми эди?»

Сўнгра кетиб қолди қиз шашти билан,
Аммо чидолмадим хўрлик, қайғуга.
«Нима қизиги бор энди яшашнинг» —
Деб дорихонага бордим оғуга.

Куйиб-ёниб бордим, ичимда алам,
Фойдасиз бўлмади менинг боришим.
Уйга олиб қайтдим дорихонадан
Тез таъсир қилувчи тумов дорисин.

Маъшуқамни қайтиб сира кўрмадим,
Тумовим ёзилди, ишқ унутилди,
Дори кучли экан, йигитнинг кўнгли
Биратўла икки дарддан қутулди.

Ёшлик ўтиб кетди, энди кексайдим
Ва яшайман четда, юртимда эмас,
Ҳозир, кўнглим учун тиласам, ҳатто,
Тумов бўлган ишқ ҳам менга дуч келмас.

1943 йил, март

БОҒБОН

Бизнинг боғбон ота меҳнаткаш, чайир,
Ёши ҳам тўқсоннинг атрофидадир.

Қуёш билан барвақт уйғонади тенг,
Кетмонини олиб, шимаради енг.

Жўякларга гоҳо гул экар, ўтар,
Қатор олмаларнинг шохини бутар.

Жўякларда экин тўлиб кетади,
Бир ёқда хил-хил гул таъзим этади.

Баҳор билан боққа қайтади қушлар,
Бизнинг қадрли, қанотли дўстлар.

Ниҳоятда гўзал бўлади Майда —
Қайинлар кўк япроқ чиқарган ойда.

Шунда боғбон йигитлардек яшарар.
Қувончидан кўзларига ёш олар.

Бу мевалар бир кун ўсиб етади,
Ёшлар гўзал боғни мақтаб ўтади.

Бу миришкор боғбон яшайди мангу,
Мева шохларида, гул баргида у.

Шовиллайди ёдлаб кўк қарағайзор,
Бизнинг боғбон ота шундай бахтиёр.

1943

ОШИҚ ВА СИГИР

Гуллар тердим, уни ранг-баранг
Бойлам қилиб бердим ёримга.
Кўрсин қалбим, бахтим, эркимни
Топширганим ихтиёрига!

Қандай хўрлик, ёрим гулларни
Деразадан отибди тишга.
Еб қўйибди гулни сигири,
Қандай чидаш мумкин бу ишга?!

Ошиқ сўзин эшитиб сигир
Ажабланиб бошини чайқар:
— Мен ҳайронман,— дер,— бу ошиққа,
Қараб турсанг — одамга ўхшар.

Тушунмасдан аҳмоқ сабабини,
Жаҳли чиқиб сўкинар нега?
Еган бўлсам унинг гулларин,
Сут бераман севган ёрига.

Сутим билан юзлари қизил,
Тоза, тиниқ унинг дилбари,
Тани юмшоқ, тишлари оппоқ,
Янги соғган сутим сингари.

Уйлаб кетди ошиқ...
— Нима гап?
Нега тергар у жониворни?
У ҳар куни қирдан ўтлар еб,
Қаймоқ билан сийласа ёрни!

Гулим бўлсин сигирига ем,
Кўнглим севмас бошқа ҳеч кимни.
Менга шунинг ўзи бахт, эркам
Қаймоқ қилиб ичсин ишқимни...

Ошиқ шундай ючанди...

Ҳозир

Гул тергани бораркан қирга,
Қизга эмас, гулни келтириб
Едираркан ҳар кун сигирга.

ШҰР БАЛИҚ

Сув бўйига чақиртирдинг
Нега келмас экансан?
Нега «севдим» деб айттирдинг,
Ўзинг севмас экансан.

Нега кулиб, қош учирдинг,
Севиб бирга юрмасанг?
Нега сен шўр балиқ бердинг,
Чанқатиб сув бермасанг?

1943 йил, 8 октябрь

ҚОТИЛГА

Тиз чўкмайман, қотил, қаршингда,
Тутқун қилсанг, қулдек эзсанг ҳам.
Улсам тикка туриб ўламан,
Болта билан бошим кессанг ҳам.

Сендайларнинг мингтанг ўрнига
Афсус, отдим, юзтангни — бу кам.
Қайтиб боргач, узр сўрайман,
Мен халқимдан шунинг учун ҳам.

1943 йил, ноябрь

ЭРКИМ БУЛСАЙДИ АГАР

1

Қалдирғоч бўлиб қолсам,
Ҳам эркин қанот қоқсам —
Зухро юлдуз ботганда,
Чўлпон чақнаб ётганда,
Азиз юртим, бегумон
Учар эдим сен томон,
Оқ тонг кулиб отганда.

2

Ё олтин балиқ бўлсам,
Тўлқинларга тўш урсам —
Дарё жўшиб, тошганда,
Қирғоқлардан ошганда,
Сумбулим эҳ, бетиним
Сузиб сенга қайтардим,
Кўлга туман тушганда.

3

Ё учқур бедов бўлсам,
Ёл тараб, ўйнаб турсам —
Тонг рухсорин очганда,
Дилдан ғубор кўчганда
Ёнингга, Чўлпон қизим,
Борардим йўртиб ўзим
Гуллар атрин сочганда.

Йўқ, баридан ҳам аввал,
Бўлсайди эрким агар —
Қиличим — бир томонда,
Карабин ўзга ёнда,

Сен учун, она элим,
Мард янглиғ ўлар эдим
Жанг-суронли майдонда.

1942

ТОБУТ

Тўқсон ёшни урган Фарруҳ чол
Бир кун нохуш уйғониб қолди.
Бошин қашлаб ўтирди беҳол,
Бошин қашлаб хаёлга толди.
Сўнгра деди: «Кўп яшадим, бас.
Уялмоқ ҳам керак-да, дўстим,
Гўр гамини ейиш чаккимас.
Бўлмайман-ку дунёга устун.
Фурсат етди тириклик тоти,
Заҳматидан энди тортай қўл.
Тўшагимда тинчгина ётиб
Сўнгни онни кутганим маъқул».
Шу хаёлда отланди у, рост,
Учрашай деб тобутсоз томон.
Саргарошу ўша тобутсоз
Эшиклари эди ёнма-ён.
Тобутсозга кирмоқчи бўлиб
Бурилганди, ёндош эшикдан
Чиқди бир қиз гунчадек тўлиб
Оқ халату қизил этикда.
Кўзлари кўрк, фусунга эга.
Нега юрак талпинмасин бот?!
Тиз чўкмасин кексалик нега?
Ўлим қақшаб қочмасин наҳот?!
Оловлатди қизнинг қараши
Тўқсон ёшли совуқ юракни.
Сўз қотди қиз кулиб, ўйнашиб:
«Хўш, отахон? Тобут керакми?»
«Йўқ, тобутга эрта, қизгина,
Ўлим нетсин мендай зўр чолни.
Соқол ўсди, эркам, озгина
Тузатиб қўй энди соқолни...»

1943

Балки таскин топарман мен ҳам,
Тўлқинингда чайқалиб таним.
Халқим кўрсин ҳаттоки гавдам
Уни қўмсаб юртга қайтганин.

Эҳ Двина, зўр оқимингни
Буриб бўлса эди ортинга,
Тўлқинларга ўтқазиб мени
Олиб кетармидинг юртимга?

1943

БАЛО

— Севиб қолдим бир хотинни
Ҳусну кўрқда баркамол.

Чатоғи шу: бир кишининг
Хотинидир у аёл.

— Нима бўпти, ўкинма, ҳеч.
Эрдан кўнгли тўлганми?

Гар тўлмаса бу хатони
Текисласа бўладир.

— Ёқтирмайди эрин сира,
Жинидан ҳам бад кўрар.

Туриб-туриб шу кишига
Текканига ўкинар.

— Яна яхши, уқдир унга —
Эрдан чиқсин тез, санам,
Гумбирлатиб тўй қиласиз,
Кун туғади сенга ҳам.

— Яша, жигар, қуллуқ сенга,
Олтинга тенг бу сўзинг.

Бироқ ҳамма бало шунда:
Унинг эри — мен ўзим.

1943 йил, сентябрь

Э Р К А М

Тонгда ёрим уйга келди,
Зар либосда, ўйнаб-елди.
Ва оқшомда, сой бўйида
Кутишига имо қилди.

Шомни кутиб пишдим-тошдим,
Қиз ёнига роса шошдим.
Алпон-талпон бориб, мана,
Севганимга яқинлашдим.

Эркама деди: — «Қани гармон,
Келтирмабсан атай, билдим
Сени бунга гармон-пармон
Чаларсан деб чақиргандим».

Шу гапдан сўнг ўша замон
Уйга қараб тез югурдим.
Гармонимни олиб чаққон
Қаршисида ҳозир бўлдим.

Шунда дер у: — «Эшитинг, воҳ,
Мойламабсан, дўстим, тақир.
Ғашга тегма, бўлгил огоҳ,
Севганимман сенинг ахир!»

Бу таънани эшитдим-у
Яна уйга чопа қолдим.
Мой суришни «беш» этдим-у
Чўткани хўп ишга солдим.
Келсам, эркама, буради лаб:

Соқол олмай келасанми?
Не орзуда мен саҳарлаб
Йўқлаганим биласанми?..»
Буғу янглиғ учиб бордим,
Устарани тезда топдим.
Соқолимни чаққон олдим,
Ортга қараб яна чоцдим.
Келсам, эркам дейди шу тоб:
«Даҳанингни кесибсан-ку!
Уз-ўзингга бериб азоб,
Жиғингни хўп эзибсан-ку!
Урушган дер кўрган киши,
Йўқ, бормайман», дея кулди.
Эркам билан, эҳ юришим
Шу қабилда тамом бўлди.
Мен бўшашиб, аста-аста
Уйга кетдим мулзаму жим,
Уйда эса, у қиз билан
Хўп ўйнадим деб, мақтандим.

Эркам маним — ўта эрка,
Ноз-қилиққа тўйдиради.
Саҳар ўпка, оқшом ўпка —
Шу йўл билан суйдиради.

1943

К У Й Л А К

Дилбар куйлаб кўйлак тикади,
Урмалайди кумуш нинаси.
Қўшиқ қайда, шамол етолмас,
Кўп олисда кўйлак эгаси.
Сатин бўйлаб қўли югурар,
Айрилиқдан соя юзида.
Чок мисоли тизилиб қолар
Қиз ўйлари игна изида.
Зар ҳошия тўқир ёқага,
Қўш енгига уқа тутади.
Шу кўйлакка бор маҳоратин,
Бор санъатин қўшиб тикади.
Ҳар бир гулда қанча интиқлик,
Ҳар бир чокда қанча-қанча ёш.
Ушал кўйлак бўлмаса наҳот
Ёш йигитга сафарда йўлдош?!
Дилбар куйлаб кўйлак тикади,
Эгасига кўйлак тегсин, дер.
Шу кўйлакни кийиб севганим
Жанг-жадалдан омон келсин, дер.
Яна безар... кўйлак ҳам тайёр,
Чокни тортар, попуқлар тақар.
Мамнун бўлиб жилмаяр Дилбар,
Уз ишига суқланиб боқар.
Деразадан мўралар қуёш,
Кўк кўйлакда ўйнар зиёси.
Қуёш бўлиб кўйлак қатида
Кўрингандай йигит сиймоси.
Шошиб кирди шу палла биров,
Хат тутқазди қизга шу онда.

Хатда ёзган: «Мардларча ўлди
Йигитинг, деб, ўтли майдонда».

Дилбар тилсиз, туради қотиб
Қон қочади нафис лабидан,
Фақат кўкси тез-тез талпинар,
Гул тебрангансимон ел билан.

— Ишонмайман,— дейди ниҳоят,
Сассиз титраб, ўксиб қарайди.
Гул чокидек киприкларида
Икки томчи ёш ялтирайди.
Сўнг кўйлакни ўради-да тез,
Йўқотмай деб ғанимат дамни,
Кириб борди жадал почтага:
— Жўнатиног,— деб,— ушбу совғамни!
— У ўлган-ку,

қандай етказдик?

— Сиз жўнатиног ўлган бўлса ҳам!

Кийдирингиз унга кўйлакни
Тупроқ билан тўлган бўлса ҳам!
У тирилгай кийса кўйлакни,
Қалби яна уради албат.
Уша мениног жондан севганим,
Мен кутганим ўшадир фақат?!
Тингладилар, бу қизининг гапи
Ҳақиқатга ўхшаб туюлди,
Ҳам кўйлакни элтиб йигитга
Кийдирсалар
Йигит тирилди.
Қуёш чиқар, Дилбар деразада
Ёрин кутар, кутар тилагин.
Йигит қайтар, юзи офтобдек,
Устида-чи зангор кўйлаги!
Эртакми бу?
— Ҳа, ростини айт,

Юрагимнинг ёлғиз эркаси,
Ўзингмасми меҳринг нури-ла
Еритувчи умрим эртасин?!
Ҳандақларда кўп марта кўрдим,
Қаттол ўлим забти, шиддатин.
Юз ўлимдан асради мени
Сенинг қайноқ, пок муҳаббатинг.
Юз ўлимдан қолдим, бегумон —
Юз бор қутқу тушди жонимга.
Ўзинг тиккан ўшал кўйлакни
Кийиб қайтдим, мана, ёнингга.

1943

УЛИМГА

Неча топқир чангалингдан, мана,
Қутулгайман, ўлим.
«Тамом» деган паллам, ҳаёт яна
Чўзар менга қўлин.
Беллашувдан сен-ла, ростин айтсам.
Безмади асло дил.
Кира бердим, ютаман, десанг ҳам
Ушқонингга дадил.
«Ўйнашмакни бас қил, юр,— деб,— нари»
Қилдинг пўписалар.
Борган сари бўлдим хўп тескари,
Борган сари қайсар.

Сен-ла ҳазил, тушунаман, ўлим,
Ёқимли иш эмас.
Тинч, ташвишсиз бўлса ўнгу сўлим
Яшардим серҳавас!
Мен ҳаётдан тўйганим йўқ, бирок —
Бу қайсарлик нечун?
Йўқ, ўлгим йўқ, ўлгим йўқ мутлоқ,
Яшаш орзум тун-кун!
Довуллардан холи бўлсанг буткул,
Бўлсанг тинчу овлоқ.
Йўқ, ёнингга келдим, ошиб довул,
Чин ҳаётни довлаб.
Қара, тушдим чангалингга яна,
Турдинг йўлларимда.
Бўғов солди жаллод бу шеърларни
Ёзган қўлларимга.
Умрим тугар, юрагимда туйиб

**Бир эҳтирос кучин.
Улсам ўлгум, ҳа, бир адолат учун,
Севган халқим учун!**

**Шу бондан неча-неча марта
Тушдим-да қўлингга.
Дуч келардим атайлаб, албатта,
Тургандек йўлингга.
Хўш, нетасан, шундай, тайғоқ эрур
Ҳақиқатнинг йўли!
Курашчига зафар йўлдош бўлур,
Ё бўлмаса ўлим!
Тезда сўнар, сўнган юлдуз мисол
Сўнгги, сўнгги кучим,
Улажакман, бу қисматда бор,
Юртим, халқим учун!**

1943

ПУЛАТ

Пулат ана шундай тобланди.

Н. Островский

Мўйлабимни қирмовдим бир қур
Бултур уйдан кетганим дамда.
Олтмиш яшар чолнинг бир умр
Кўрганлари бугун елкамда.

Шу бир йилда кечганим ўзи
Бош қотириб, қалбни ёқади.
Йигирмада — буришди юзим,
Йигирмада — сочим оқарди.
Бу оловли йилнинг чамамда,
Оғирлиги тушди оёққа,
Мина йиқди, эҳ, йигирмамда,
Сўнг таяндим қўлтиқтаёққа.
Кўзларимда кўрмайсиз энди
Болаликнинг олов шўхлигин.
Кўнгилдаги тўлқинлар тинди,
Билинмагай бору йўқлигим.
Юрак қотди, ёшликкадир ёт —
Тусимдаги ўйчанлик, тоқат.
Ёшлик энди порохдек, қайҳот,
Умри экан уч ойча фақат.
Ёшлик, қани, у ойдин кечанг,
Қайда қолди «Зангор кўзларинг»?
Дон бўйида, ҳандаклар ичра
Қолиб кетди қайноқ изларинг.
Сени сокин, нурли тонгда-мас,
Довул турган тунда ёндирдим,
Ёвдан тортиб олган ер узра
Байроқ қилиб қадаб қолдирдим.
Ўкингай деб ўйламанг сира,

Шод кўраркан голиб элимни —
Юз ёшлигим бўлса, бир йўла —
Шу зафарга тикмас эдимми?

Ёшлик деймиз, ўссин, унсин деб
Берилгандир унга қанотлар!
Чоллар ёдлар уни афсус еб,
Ҳавас қилгай унга авлодлар.
Ут-сув кечиб инсониятга
Олиб бердик улуғ ҳақиқат,
Ёшлик етди шу тарз ниятга
Ва шу хилда тобланди пўлат.

1943

ОНА БАЙРАМИ

— Уч ўғлимни эркин қуш мисол,
Олисларга қўйиб юбордим.
Ёт эмасман, айтинг, не гап бор,
Ҳасратида букилиб қолдим:

Уғилларим қаерда фақат,
Она қалби билишга зордир:
Қаён бургай йўллари қисмат,
Зафарми ё кутган, мазорми?

Жануб ёқдан қайтган кабутар
Келиб қўнди она томига.
— Кабутар айт кўрганинг, етар,
Қўйма мени ҳасрат домида.

Ростин гапир, қаёқда каттам,
Кўзим нури борми соғ, бардам?
— Ёмон хабар ботмиш дилимга —
Уғлинг ўлди, она, Қримда.

Қотиб қолди бу гапдан она,
Оқди тинмай ачкиқ ёшлари.
Бу жудолик ғуссаси яна
Оқартирди тундек сочларин.

— Уч ўғлимни уч лочин қилиб
Олисларга қўйиб юбордим.
Айта қолинг, яқин дўст билиб
Бирор хабар, азобда қолдим.

Қайта билмас тўнғичим, нетай,
Жангда ўлди, қандай унутай?!
Уртанчаси соғдир эҳтимол.
Ушал ёқдан эсадир шамол.

Шамол эсиб ўнгу сўлида
Бир гап айтмоқ бўлди шу заҳот.
— Гапир, шамол, юрган йўлингда
Учратмадинг ўғлимни наҳот?!

— Она, тушди бошингга қадар,—
Ўғлинг жангда мардона ўлди.
Сўнги нафас тингунга қадар
Олмос қилич ҳамроҳи бўлди.

Она ҳушин йўқотди, оғир —
Бу кулфатга етмади тўзим.
Йиғлай-йиғлай ҳасратдан, охир
Ожиз бўлиб қолди-ку кўзи.

— Уч ўғлимни учқур қуш қилиб
Қўйдим хавфли даштга-далага.
Айта қолинг, сирдош, дўст билиб
Фарзанд доғи эзган онага.

Икки бўтам ўлди урушда,
Бир умидим қолди турмушда:
Уччовлон-ку ҳеч тугал келмас,
Омон кўрсам кенжасини бас.

Нега кўкда учмайди қаптар,
Шамол ҳам тинч, ухларми ҳозир?!
Урмонзорни шунда янгратар
Ҳарён учган бурғу овози.

Эрта тонгда уйғонди она —
Ер ларзада туёқ зарбидан.
Деразага суянди мана,
Ниҳоя йўқ — қумсов дардига.

Тақасидан сачратиб чўғни
Бир от келар, шамолдек елар,
От устида шу она ўғли —
Энг кичиги, кутгани келар.

Кўкрагида олтиндан нишон,
Қўлидадир зафар байроғи.
Баҳодирни қаршилар шу он
Тонг ёғдуси, қушлар сайроғи.

Она уни кўролмаса ҳам
Кўнгли билан таниди, туйди.
Қаршилади у дея — «болам»,
Кўкрагига аста бош қўйди.

— Келдингми-а, ўғлим, нодирим,
Кенжатойим, эркам, қодирим.
Онасининг кумуш сочига
Дурдек ёши томар ботирнинг.

— Қўй, қайғурма, кулфат ичида
Сенга ўғлинг — қўш қанотлигинг,
Олиб келди қилич кучи-ла
Юрт тинчлиги, зафар шодлигинг.

Акаларим қаттол урушда
Зафар учун қурбон бўлдилар.
Сўнгги нафас — сўнгги сўлишида
Шуҳрат билан шонга тўлдилар.

Қолдирсам ҳам йироқ-йироқда

**Жасадлари, жанглар чангини,
Олиб келдим шонли байроқда
Қонларининг алвон рангини.**

**Она олди туғни шу замон,
Кўзга суртди, очилди кўзи.
Боқса турар кулиб паҳлавон,
Кенг кўкракли ўғлининг ўзи.**

**— Уч ўғлимни учқур қуш қилиб
Мен учирдим даштга, далага.
Кўнгил ёзинг, келинг, дўст билиб,
Кўп кулфатлар кўрган онага.**

**Кўкрак тутиб, тунлар тебратиб
Уч лочинни юртга улғайтдим.
Зафар ашуласин ўргатиб
Қушларимни парвозга отдим.**

**Икки ўғлим қайтиб келмади,
Кишнаб юрар даштда отлари.
Мен уларга ҳаёт бергандим,—
Элга фидо у ҳаётлари.**

**Батан учун тикиб жонини,
Ёвдан поклаб юрт осмонини,
Зафар бошлаб келди, бу — чиним,
Кенжа ўғлим, жасур лочиним.**

**Ол медали олтиндан эрур,
Шодмон этди кекса онасин.
Болаларин ўлмаган билур,
Қиз-йигитга тўла хонаси.
— Қўшиқларин тинглаб тўймайман,
Болаларим дейман, қўймайман.
Бир қайғурсам, яйрайман қўш бор,**

Сутимнинг ҳар томчиси ҳалол:
Элда мангу нишон қолдириб
Ўлган жасур ўғилларим бор.

Келинг бу шод она уйига
У туғилган кун эрур бугун.
Гул кўтариб она тўйига
Кексаю ёш оқади бутун.

Юрт шодлиги тузатди гўё
Юрагининг оғир ярасин.
Уй тўрида — гулюзлар аро
Уч ботирнинг азиз онаси.

1943

СЕВГИЛИМГА

Ниллар бўйи, балки, хатим келмас,
Мен хусусда бўлмас бир хабар.
Босган изим қоплар хору хас,
Утган йўлим босар алафлар,
Тушларингда, балки, қора кийиб,
Ғамнок юргум, билмай қўнимни...
Ниллар изин ювар сени суйиб
Сўнги марта ўпган кунимнинг.
Ҳа, биламан, сенга оғир бўлар,
Толиқтиргай сени бу ҳижрон.
Заруратга ўхшар, ё туюлар,
«У йўқ» деган бир ўй, бир гумон.
Маним учун ҳар нарсадан устун,
Ҳам бебаҳо севги — ҳиссингдан
Маҳрум бўлиб, кутмаганда бир кун —
Чиқиб кетгум, эркам, эсингдан.
Тушун, жоним, худди ана шунда,
Ана шунда қалбим эзилар,
Ўлим енгар балки шундай кунда,
Йўлим сенга балки узилар.
Бунга қадар хаёлинг билан
Куч, журъатга тўлгум жанггоҳда.
Ишқинг гўё сирли тилсим бўлиб,
Сақлаб келди мени сўл-соғда.
Толиқсам ҳам «енггум» деган сўзим
Едимдадир мисли бир қасам,
Раҳмат дея кутмассан сен ўзинг
Юртга зафар олиб қайтмасам.
Жанг борадир, йўли олис кетар,
Жоним, куту узма умидингни!
Ўтдан, сувдан омон олиб ўтар
Муҳаббатинг севган йигитингни.

1943

ҚУШИҚЛАРИМ

Қўшиқларим, юрагимда кўкартирдим сизни, мана.
Гулланг энди Ватанимга ҳусн бўлсин жамолингиз.
Қанча бўлса мағзингизда эрк қудрати, оташ яна
Шунча эрур ҳаётдаги ҳаққингиз ҳам камолингиз.

Сизга тамом иноқдим мен илҳом ила иқтидорим,
Оловнафас туйгуларим, бу бокира кўз ёшимни.
Сиз ўлсангиз — ўлганимдир, унутилар ном, губорим.
Бор экансиз яшайдурман мағрур тутиб бу бошимни.

Халқ амрини бир умрга юрагимнинг амри билдим,
Сўзни сўзга уриштирдим, олов ёқдим қўшиғимда...
Қўшиқ билан дўстлар қалбин эритолдим, мамнун
қилдим,
Қўшиқ билан ёвни енгдим, қўшиғим, шу — зўр
тигим-да!

Асли тубан шодликларни, майда-чуйда омадсиёқ —
Бахтни сира тан олмайман, таҳқирлашга доим
шайман.

Қўшиғимга йўғрилгандир чин ҳақиқат, пок иштиёқ,
Шулар боқий қолсин учун курашаман ҳам яшайман.

Юрак ҳамон содиқ эрур ўша қатъий қасамимга,
Сўнг нафасда ўз қалбимга мен хиёнат қилай нечун?!
Қўшиғимни бағишладим доим азиз Ватанимга,
Бугун эса жонни нисор қилмоқдаман Ватан учун.

Куйлаб ўтдим шовли кураш йўлларида эмиб сурур,
Куйлаб етдим ҳаётимнинг гулбаҳори, ёзига ман.

Сўнгги шеърни қонхўр жаллод болтасига бошни
мағрур
Тутган кўйи ҳайиқмасдан ёниб-жўшиб ёзадирман.

Озодликнинг алифбосин солган эди қўшиқ дилга.
Қўшиқ менга бош эгмасдан ўлмоқликни буюрадир.
Умрим янгроқ қўшиқ бўлиб жарангловди она элда,
Ўлимим ҳам кураш марши бўлиб мангу бонг урадир.

1943

Д О В У Л

Авжига минди довул, кўзни очирмас,
Йўлни адаштириб отлар ҳам тинди.
Қор пардаси оша элас ва элас
Қишлоқ чироқлари кўзга чалинди.
Оёқлар қақшайди, юзга селпиб қор,
Довул ҳайқиради, сойдек оқади.
Қандайдир бир уйга етдигу беҳол,
Мажолсиз қўл билан эшик қоқамиз.
Ҳарорат ўтмасди танимизга ҳеч,
Аммо бу меҳмондўст кулбада, шу дам
Бизни қаршилади ловуллаган печ
Ва яна чироқки, нури бир олам.
Шошардик бекатга етиш-чун ялдам,
Бироқ далаларда елиб довул гож —
Йўлларни қор билан кўмди бекарам,
Ушбу хонадонга кирдик ноилж.
Биз билан бўрон ҳам кирди бу уйга,
Бу совуқ шамолга тилаймиз завол.
Хонани тўлдириб шунда хушбўйга
У кирди, булутни ёрган ой мисол.
Кўрдим ва лол қолдим... кўз узиб бўлмас,
Нима гап, қаёққа бошлар дил майли?
Наздимда, гўёки Зухрони кўрдим,
Наздимда, гўёки кўрганам Лайли.
Бу чирой тафсифи сигмайди сўзга,
Лаблари олдида гунча хижолат.
Дунёда бундай қош учрамас ўзга,
У шундай тенги йўқ бир сарвиқомат.
Тасвирга бўй бермас бу нозик яноқ,
На гўзал кулдиргич, на чеҳран ол
Бу шаҳло кўзлар ҳам... тасвирлаш бироқ —
Киприklar рақсини, айниқса, маҳол.
Йўқ, бари ўзгача... кўришиб, мана,
У бизга ташлади ёқимтой нигоҳ.

Тўсатдан исидим, вужудим яна
Бир қайноқ қудратга тўлди бир дам, оҳ...
Ойни қор тўсганди... шунда биз узоқ
Йўл босдик адашиб, қор қурди ўйин.
Қуюнни койидик уззу тун, бироқ
Ой томон бошлайди бизни бу қуюн.
Бизни ўтқазади даструхонга қиз,
Бол билан сийлайди, тутар иссиқ чой.
Оғир йўл кутса ҳам қимирламай биз
Ёшликни эслаймиз... суҳбат пойма-пой...
Довул ҳам тўхтади, яна ой чиқди,
Дўстим пўстинини кифтга ташлади.
Ҳушёр тортган каби бирдан энтикди,
Гапни тугатмасдан йўлга бошлади.
Биз юрдик... сукунат! Ой аста оқар.
Осмоннинг зангори мавжида шу он.
Эҳ, кимга бу соқов, сокин ой ёқар,
Қалбимга ҳуш эрур бу палла бўрон!
Юрак ҳам титрайди недир йўқотиб,
Кўз олдимдан кетмас бир ажиб тимсол.
Қалбимда аланга ёнар чўғ отиб.
Шамолу довулдан туғилган мисол.
Нега сен, эй қуюн, мени бошладинг,
Поёнсиз, бегона далалар сари.
Унга дуч келтириб кўнгиш ғашладинг,
Сеҳргар киприклар қилди сарсари.
Қолди олисларда қоши камоним,
Уни қор денгизи қаърига ютди.
Югурук экан кўп ёшлигим маним,
Бўронлар кафтида бўрондек ўтди.
Майли ота берсин ўт борми, муз бор,
Чўлларни кездирсин... Ахир ҳавасли,
Учқур довулимиз ҳолбуки юз бор.
Сокин турғунликдан гўзал эмасми?!

1943

ЙУЛЛАР

Йўллар, оқ йўлларим! Меҳмон бўлдим талай
Батанимдан олисда, мана.
Бас, уйга қайтай! Сиз, йўллар, ҳар қалай
Олиб боринг уйимга яна.
Шунчалар соғиндим хилватгоҳ соҳилни,
Урмонлару даламизни ҳам...
Сўз йўқдир айтишга зор бўлганим, оқ,
Қора қошларингнинг гардига, эркам.
Ажралган палламиз ёғар эди ёмғир,
Ғамгин кўзлар боқдилар юввош...
Нозик киприкларда ялтиради недир,
Билмадим сувмиди ёки ёш...
Оқ, оғир дўстларим, ёт ерларда юрмоқ,
Ҳаста дилга айниқса, оғир.
Яхшиям, муҳаббат сабот-ла чин ўртоқ,
Иккисига ёрдир бу бағир.
Йўллар, ҳо, йўлларим, Сиз ҳамон бешафқат,
Ва ҳамон кўринмас кетингиз.
Ким сизни кашф этди, айтингиз сиз фақат,
Кимларни кўргансиз, айтингиз?
Ким ахир мен каби умидга бўлиб ёр
Учди тепангизда, сўнг буткул —
Сиз сабаб ажралди бўлсаям кўп душвор,
Уйдан узоқда энди ул!
«Изланг!» деб буюрар ёшлигимиз бизга,
Учирар ҳисларни бир эзгу.
Кипши оёғимас йўл солган қир-бўзга,
Йўл очган инсоний ҳис-туйғу.
Олис олисларга учирсин ҳей, майли,
Ёшлиқдан дилга эш иштиёқ —

**Шу йўллар кифтидан қайтмоқ дил майли
Ватан қучоғига, эҳ, тезроқ...
Йўллар, оҳ, йўлларим, жудаям ичикдим,
Азиз юрт тупроғи, тошига.
Истайман, янги куч, янги зўр ҳиссиёт
Етказсин севгилим қошига.**

1943

ИШОНМА

Гарчи мендан келтирсалар бир янги хабар,
Десаларки: «У чарчади, бемадор ётар!»
Йўқ, жонгинам, ишонма ҳеч, бу совуқ гапни
Дўстлар айтмас, ишонсалар Мусага агар.

Қасос учун чақиради байроқ ва қасам,
Қудрат бериб ундар мени илгари ҳар дам.
Шундай экан ҳаққим борми асти ҳоришга,
Ҳаққим борми йиқилишга ,ортда қолишга?

Гарчи мендан келтирсалар бир янги хабар,
Десаларки: «Хоин экан, Ватанни сотар!»
Йўқ жонгинам, ишонма ҳеч, бу совуқ гапни
Дўстлар демас, мени жиндек севсалар агар.

Жангга кетдим зил автомат олиб қўлимга,
Ватан учун, ҳам сен учун кирдим ўлимга!
Сени сотсам ҳам Ватанга қилсам хиёнат,
Хўш ҳаётда нимама қолар менинг ниҳоят?!

Гарчи мендан келтирсалар бир янги хабар,
Десаларки: «Муса ўлди, ўлди бесамар!»
Йўқ, жонгинам, ишонмагил, бу ёлгон гапни
Дўстлар айтмас, мени ҳурмат қилсалар агар.

Тупроқ олгай ўз қаърига бу совуқ таним,
Лекин асло кўмиб бўлмас қўшиғим маним?
Ўлсанг, ўлгин зафар билан, шунда ким, қани
Ўлган дея олар экан енгиб ўлганини?!

1943

МУНДАРИЖА

Қаҳрамон шеърият (Асқад Мухтор) 3

РАЗЗОҚ АБДУРАШИД ТАРЖИМАЛАРИ

Бахт	7
«Биз кучлими.з»	8
Эрк шоирининг сўзи.	9
«Забаржаду гавҳарга тенг...»	10
Келсанг-чи.	11
Билмадим.	12
Ленин туғилди.	13
Эски Сибирь қўшиғи.	15
Кўклам.	17
Бизнинг севги	19
Қор.	22
Найсон	23
Балиқчи қиз қўшиғи.	24
Кузатиш (Қўшиқ).	27
«Йиллар, йиллар»	28
Ешлик	29
Зайтунага	32
Қиш шеъри	34
Милиционер қиз.	35
Тўлқинлар	33
Қир-адир, кўлларда	40
«Ҳамон ер остидан...»	41
Гулхан : : :	43
«Ёниб бўлди умринг шами...»	14
Ҳадияга	45
Парашут	46
Соғиниш.	49
«Гулга қўнган болари сифат...»	50
Сўнгги тун.	52

Булбул билан булоқ	54
Юлдузлар	57
Шамол.	58
Булоқ.	61
Икки олма.	63
Дўстларим	65
Бугдойзорда	66
Куз	68
У ўсаркан	70
Она.	72
Жийрон қашқа	74
Еллар	76
Едимда.	77
Қизимга	78
Ўрмон	79
Тол.	81
Аминага:	83
Сув остида.	84
Гинали кезларда	86
Хайр, оқилам.	87
Мадинага.	89
Мензала хотироти.	90
Кетдик, шеърим	92
Окопдан хат.	94
Тўпчининг онти	97
Қизим Чўлпонга.	99
Еш.	101
Шон.	102
Қиз қўшиғи	103
Туш.	104
Хужум олдидан	106
Из:	103
Европада баҳор.	109
Қиз ўлими	111
Пивохонада.	113

АСҚАД МУХТОР ТАРЖИМАЛАРИ

Гул-чечаклар.	117
Турмада туш.	119

МАМАРАСУЛ БОБОЕВ ТАРЖИМАЛАРИ

Эшик ёнида.	120
Тумов бўлган ошиқ	121
Боғбон	123
Ошиқ ва сугир	124
Шўр балиқ	126
Қотилга	127

РАЗЗОҚ АБДУРАШИД ТАРЖИМАЛАРИ

Эрким бўлсайди агар.	128
Тобут	130
Двинага : : : :	131
Бало	133
Эркам.	134
Кўйлак	136
Ўлимга.	139
Пўлат	141
Она байрами.	143
Севгилимга	148
Қўшиқларим.	149
Довул.	151
Йўллар :	153
Ишонма	155

© Гафур Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат
нашриёти, 1982.

На узбекском языке

Муса Жалил

МОИ ПЕСНИ

СТИХИ

*Перевод с издания «Сайланма эсерлар» Татаристом
китоб нашрияти, Казан, 1960*

Редактор Қ. Раҳимбоева
Рассом А. Москин
Расмлар редактори А. Бобров
Техн. редактор Э. Саидов
Корректор Э. Фаниев

ИБ № 1601

Босмахонага берилди 26. 02. 82. Босишга рухсат этилди
26. 08. 82. Формати 70×90^{1/32}. Босмахона қоғози № 3. Мактаб
гарнитураси. Юқори босма. Шартли босма л. 5,85. Нашр
л. 6,71.+0,33 вкл. Тиражи 5000. Заказ № 132. Баҳоси 90 т.

Фафур Фулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти.
700129, Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

Ўзбекистон ССР Нашриётлар, полиграфия ва китоб савдоси
ишлари Давлат Комитетининг Тошкент «Матбуот» полиграфия
ишлаб чиқариш бирлашмасининг 2- босмахонаси. Янгийўл, Са-
марқанд кўчаси, 44.

Жалил, Муса.

Қўшиқларим: (Шеърлар) Редкол.: С. О. Азимов ва бошқ.; Сўзбоши муаллифи А. Мухтор.— Т.: Адабиёт ва санъат нашр., 1982.— 160 б.

Муса Жалил — татар халқининг миллий қаҳрамони, ҳаётни, инсониятни мислсиз муҳаббат билан севган, Ватанига фидо бўлган шоирдир. Унинг жаҳонга танилган машҳур «Моабит дафтари» ўзбек тилида 1959 йилда нашр этилган эди. Мазкур тўпламга «Моабит дафтари»дан олинган ва илгари таржима қилинган шеърлар билан бир қаторда шоир ижодининг дастлабки даврига оид ва Улуғ Ватан урушининг олдинги йилларида ёзилган янги сараланган шеърлари киритилди. Янги таржималар Раззоқ Абдурашид томонидан бажарилди.

Джалиль, Муса, Мои песни: Стихи. С. (Тат)